

Începuturile familiei Hunedoreștilor

Adrian Andrei Rusu

Date fiind implicațiile majore, pe care cel puțin doi din membrii familiei Hunedoreștilor au avut-o în istoria medievală a Europei Centrale și sud-estice, interesele pentru studierea apariției și ascensiunii lor s-au arătat constante, de la cronicistica contemporană lor, până aproape de zilele noastre.

Cea dintâi problemă pe care ne propunem să o reabordăm – căci noutăți absolute ar fi extrem de greu de scos la lumină în urma sutelor de pagini care ne preced – ar fi aceea a numelui celui dintâi mare Hunedorean. Ceea ce astăzi reprezintă un loc istoriografic comun, în care ne-am complăcut noi înșine destulă vreme, este rezultatul unei surprinzătoare conjuncturi, pe care, fără să o înțelegem în toate detaliile, datorită absenței ori lipsei noastre de acces la unele date aparținătoare strict de istoria contemporană, ne străduim să o punem totuși în lumină. Așa precum toți cei care s-au aplecat asupra primei jumătăți a secolului al XV-lea o știu, nici un document latin nu-i grafiază eroului nostru numele altfel decât prin onomasticonul *Ioan* de Hunedoara. De aici problema ar fi trebuit să fie foarte simplă: acesta fiind numele din epocă, folosit chiar de către deținător, nu mai era nevoie de vreo corecție, dublare ori răstălmăcire. Nici un personaj istoric nu s-a denumit în istoriografie altfel decât cu numele consemnat de către izvoarele contemporane. Întâmplarea face ca unul dintre magnații Ungariei, de numele căruia se leagă, probabil, ultima etapă anonimă a carierei lui Ioan de Hunedoara, să fie un raguzan de origine. Numele său este destul de oscilant redat de către izvoarele directe, i se spune Ioan, dar și Jovan/Zovan de Thallovacz și, într-unul dintre documentele care privesc Transilvania, se autointitula și *Janko*¹. Acest caz nu presupune, din partea istoricilor, decât un consens, pentru alegerea celui mai des folosit nume dintre cele utilizate de către personajul însuși ori de către contemporanii săi. Nu este același lucru în ceea ce îl privește pe Ioan de Hunedoara. Dacă urmărim cu atenție nota a 2-a a lui Ștefan Pascu, apărută în studiul său din anul 1957², constatăm cu mare ușurință că apelativul de Iancu, s-a generalizat în cronicistica maghiară a secolului al XVI-lea, *probabil*, sub influență sârbească. Temeiul din urmă își găsea un sprijinitor în Camil Mureșanu, care în cunoscuta sa monografie, revizuită în anul 1968, în singura sa referință făcută asupra numelui, explica, prin timiditatea unei note de subsol, mult mai proporționată decât aceea de care fusese vorba ceva mai-nainte, că nume de *Janko*, *Jangos*, a fost utilizat mai mult de sârbi și greci³, iar de la acești, de către turci.

¹ Zimmermann-Werner, *Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen*, V, 1975, p. 25, nr. 2335. Pentru variantele sale onomastice vezi P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, II, Budapeșt, 1996, p. 236.

² Șt. Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în *Studii și cercetări de istorie*, Cluj, VIII, nr. 1-4, 1957, p. 27-28.

³ C. Mureșanu, *Iancu de Hunedoara*, Ed. a II-a, București, 1968, p. 41, nota 2. Idee susținută și de către bizantinologul maghiar Gy. Morávcsik, *A Szibinyáni Jank-Mondához*, în *Ethnographia*, Budapeșt, 18 (33), 1922 (1923), p. 97.

Credem că ar fi fost însă corect de adăugat și faptul, extrem de transparent, pentru cine are cunoștințele lingvistice necesare, al apropierii numelor de Janko și Jangos, de maghiarul *János* (= Ioan), ceea ce ar putea însemna transferul onomastic, la aceeași sârbi și greci, din și prin limba maghiară, nu română! De ce anume trebuie să admitem că vecinii din sudul Dunării l-au identificat adică prin numele său diminutiv de către românii ardeleni – care, din punct de vedere politic, nu formau o realitate independentă, iar lingvistic se remarcă doar atunci când aveau o onomastică intraductibilă – și nu prin acela oficial?

Petrus Ransanus, unul dintre cronicarii cei mai apropiați de epoca în care a trăit eroul nostru, face următoarele notații privitoare la numele său. El este însă unul care scrie că *Ioanne Huniate Ianco vulgo cognominato*, iar apoi *qui Ianco apud Italos est cognomen*⁴. Explicațiile sale nu au fost niciodată utilizate în istoriografia românească. După cum se observă, el introduce o interpretare nouă, care, nici de astă dată nu are nimic de-a face cu românii. Se avansează doar ideea insolită că Iancu este o denumire vulgară, dată de italieni. Dar, din păcate, nici un izvor nu-l poate confirma în acest sens pe Ransanus. Mai mult decât atât, alte izvoare, italiene chiar, oscilează și ele în a-i atribui un nume singular și sigur.

Același Camil Mureșanu, având prilejul de a scrie despre cei doi fii ai lui Voicu, susținea că ei figuraseră cu numele de Ioan dat fiind faptul că în latină nu s-a putut reproduce varianta reală de Iancu⁵. Argumentul cade dacă îl citim din nou pe Ransanus, autor care nu are nici un fel de dificultate de a reda, într-o haină latină, onomasticonul de care ne ocupăm.

În logica lucrurilor, ni se pare totuși mult mai normal ca un fiu major să primească numele întreg, în opoziție cu acela al mezinului, care rămâne dator să-și câștige personalitatea onomastică. De obicei, numele celui mai târziu născut se diminutivează ori primește un determinativ de felul “*cel tânăr*”. Ori, în cazul fraților Hunedorești s-a întâmplat tocmai situația din urmă: cel mai în vârstă și-a păstrat numele, iar tânărul, pentru a fi identificat, s-a notat întotdeauna cu un atribut ori cu o variantă onomastică. O informație nouă, datată la sfârșitul secolului al XVI-lea, respectiv la un veac de la anul de tipărire al incunabulului (1481) pe care a apărut sub forma unor însemnări, vine cu soluția prin care fratele mai mic se numea și *Ivachko*⁶. Și această variantă confirmă interpretarea noastră: nu este cazul să-l numim altfel pe fratele major decât *Ioan*, în timp ce fratele mai mic a fost diminutiviat ori însoțit de alte determinative onomastice, poate tocmai cel consemnat la mult timp după moartea sa. Dacă cineva ar mai încerca să obiecteze imposibilitatea unei astfel de dublări onomastice în interiorul aceleiași familii, la nivelul copiilor proveniți dintr-un tată comun, obiecție care nu s-a formulat, de

⁴ P. Ransanus, *Epithoma rerum Hungarorum*, Budapest, 1977, p. 29, 34. O parte dintre aceste informații sunt puse în evidență și de către istoriografia românească: P. Iroaie, *I romeni nell'opera di Ransano*, în *Il Veltro*, XIII, nr. 1-2, 1969, p. 184-185; A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, 1972, p. 61.

⁵ C. Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, p. 41, nota 2.

⁶ I. A. Pop, I. Mărza, *Personalitatea și epoca lui Iancu (Ioan) de Hunedoara reflectate în însemnările de pe un incunabul de la 1481*, în vol. *Studii istorice. Omagiu profesorului Camil Mureșanu*, Cluj-Napoca, p. 55 și reluat apoi în I. A. Pop, *Năpunea română medievală*, București, 1998, p. 69.

altfel, în toată istoriografia românească mai veche care a folosit numai numele de Ioan, nu Iancu, situația nu ar fi gravă. Asemenea cazuri sunt semnalate în toată perioada medievală, pe întreaga scară socială, și au cauzalități foarte diverse. Una dintre cele mai simple ar fi proveniența copiilor din mame diferite. Pentru a nu lăsa enunțul nedemonstrat, vom cita un caz, care, cronologic și geografic, este foarte apropiat, iar mediul social este tot al unor români de condiție socială medie, identic cu acela în care se născuseră și frații Hunedorești. În anul 1387, Bogdan de Mâtnic este citat împreună cu fiii săi Ștefan, Dionisie, *Ladislau*, Nicolae și *Ladislau cel tânăr*⁷.

În contemporaneitatea secolului al XV-lea, în districtul hațegan, numele de Ioan a fost cel mai frecvent, dar diminutivele sale s-au înregistrat rar. Oricum, Iancu a apărut în scris abia la sfârșitul secolului al XV-lea, la două familii românești nu dintre cele mai ilustre⁸. Dacă onomasticonul nu era deloc unul obișnuit, fiind depășit numeric de alte variante derivate (Iovan, Ionaș, Oancea etc.) atunci cum de s-a folosit tocmai la un personaj ca al nostru? Ar fi trebuit să cunoaștem alte cazuri, mai vechi și contemporane, din mediul românesc hunedorean, pentru a fi pe deplin convinși că Iancu a fost cu adevărat folosit. Înțelegerea noastră pentru eventuala folosire a acestui apelativ ar fi întărită dacă am avea și alte cazuri de personalități istorice medievale, din Transilvania ori țările române extracarpătice, la care alături de numele *oficial* să fi existat și un nume *popular* sigur atestat în perioada vieții lor. Or, după câte știm, dualitatea Ioan-Iancu de Hunedoara este singulară și, din acest motiv, sub incidența suspiciunii.

Ca lucrurile să fie și mai clare, dobândind însă conotații cu totul diferite de mesaj etno-național, ar trebui să mai arătăm că cele câteva scrisori ale domnitorilor munteni și moldoveni, de peste munți, contemporani ai personajului nostru, îl numesc nici mai mult, nici mai puțin decât *Ianăș* ori *Ianus*⁹, nume care trimite fără discuție către maghiarul János! Deci, s-ar pune întrebarea firească: de ce adică numele presupus de Iancu a fost folosit doar de către italieni, slavi, greci și turci, nu și de către românii munteni și moldoveni?

O unică însemnare, se pare contemporană, slavo-română, făcută pe un *Tetraevanghel* redactat la Hălmagiu, în anul 1450, folosește o variantă insolită, evident slavizată: "Ancula"¹⁰. Nu credem că ar avea cineva temeiuri serioase să-și închipuie că forma literară slavonă trebuia să o reproducă obligatoriu pe cea populară românească. Ea confirmă doar afirmația care stabilea varianta de identificare a slavofonilor.

Abia acum ajungem la ceea ce, istoriografic vorbind, nu este argument științific, ci poartă numele de argument de autoritate științifică și, evident

⁷ E. de Hurmuzaki, *Documente privitoare la istoria Românilor* (în continuare: *Documente*), I/2, București, 1890, p. 300.

⁸ A. A. Rusu, *Impactul personalității în societatea românească a Hațegului din secolul al XV-lea: Iancu de Hunedoara*, în *ActaMN*, XXII-XXIII, 1985-1986, p. 254-255.

⁹ Hurmuzaki, *Documente*., II/1, p. 1. Vezi în acest sens și observația lui N. Iorga, *Istoria români din Ardeal și Ungaria*, I, București, 1915, p. 94.

¹⁰ E. Turdeanu, *Din vechile schimburi culturale dintre români și iugoslavi*, în *Cercetări literare*, 3, 1939, p. 199.

nejustificat, se substituie celui dintâi. Iată la ce rezultate a ajuns ancheta pe care am întreprins-o pe această direcție. În istoriografia romantică românească, prin penele lui Damaschin Bojincă¹¹ și George Barițiu¹², este vorba de Ioan de Hunedoara. Cel dintâi care utilizează numele de Iancu este Iosif Bălan, la 1897¹³, cel a cărei mică monografie nu a depășit niciodată calitățile unei lucrări minore și obscure. El știa că onomasticonul fusese folosit de sârbi, iar de acolo trecuse la greci. Se baza pe foarte târzia și total depărtata de realitate legendă a lui “*Iancu Sibianul*”, ca și pe o judecată inversă, care era foarte convenabilă celor care doreau să-l revendice ca român pe erou, prin aceea că, după cum scria Bălan, Iancu nu aparținea panteonului onomastic catolic și, din acest motiv, a fost rebotezat Ioan. Această evoluție religioasă nu a fost însă nimeni în măsură să o dovedească. După Bălan, în perioada interbelică, după informația noastră, există doi urmași în folosirea – pe atunci – inovației lingvistice, unul la fel de neinteresant, Teodor Popa¹⁴ și, în sfârșit, un istoric mai important de talia lui Constantin C. Giurescu¹⁵. Istoricii de până la anul de turnură 1956, la care mă voi referi imediat, au fost consecvenți a scrie despre *Ioan* de Hunedoara, nu *Iancu* de Hunedoara, atât cei din generația mai veche: Ioan Lupaș (1940)¹⁶, Nicolae Iorga (passim), Silviu Dragomir¹⁷, dar și Mihail P. Dan (1944)¹⁸, Ștefan Pascu (1944)¹⁹ și Camil Mureșanu (1956)²⁰ – respectiv mare parte dintre aceia care, mai apoi, au renunțat ori chiar au teoretizat repudierea definitivă a numelui de *Ioan* de Hunedoara – cât și cei mai mult ori mai puțin minori: Theodor Nicolau (1925)²¹, T. G. Bulat (1926)²², Tuliuc Racotă (1941)²³, Victor Motogna (1944)²⁴.

¹¹ D. Bojincă, *Descrierea nașterii și a eroiceștilor fapte a mult vestitului și de toată Europa minunatului erou Ioan Corvin de Huniad*, în *Calendariu românesc pe anul de la Cristos 1830* lucrat de Ștefan P. Niagoe, învățătorul școalei românești din Pesta, p. 45-95.

¹² G. Barițiu, *Ioan Corvin de Hunedoara. Originea, genealogia, faptele sale imortale*, în *Transilvania*, Brașov, VI, nr. 5-17, 1873; VII, nr. 1, 1874.

¹³ I. Bălan, *Iancu de Hunyad*, Caransebeș, 1897.

¹⁴ T. Popa, *Iancu Corvin de Hunedoara (Ioan Hunyadi)*, Hunedoara, 1928.

¹⁵ C-tin C. Giurescu, *Istoria Românilor*, II/1, Ed. a 3-a, București, 1940.

¹⁶ I. Lupaș, *Voivodul transilvan Ioan Huniade*, “*Fortissimus athleta Christi*”, în idem, *Studii, conferințe și comunicări istorice*, II, p. 79 și urm.

¹⁷ S. Dragomir, S. Belu, *Contribuții la istoria așezărilor românești din Munții Apuseni (secolele XIII-XVI)*, în *Cumidava*, II, 1968, p. 68. Deși apărut în anul menționat, articolul a fost redactat cu mult timp înainte de deținuerea și apoi moartea lui S. Dragomir. Există doar două referințe bibliografice care datează după anul 1955, care aparțin, cu toată probabilitatea, celui de-al doilea autor. Numele nu a fost schimbat atunci în *Iancu*, pentru că el apărea doar o singură dată și cenzura nu l-a observat.

¹⁸ M. P. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII-XVI*, Sibiu, 1944, p. 111-113, 119-134.

¹⁹ Șt. Pascu, *Istoria Transilvaniei*, Blaj, 1944, p. 87, 88, 104, 312.

²⁰ C. Mureșanu, *Rolul lui Ioan de Hunedoara în mobilizarea maselor populare împotriva expansiunii otomane* (în continuare: *Rolul lui Ioan de Hunedoara*), în *Studii*, 9, nr. 4, 1956, p. 55-70.

²¹ T. Nicolau, *Ioan Huniade Corvin*, București, 1925.

²² T. G. Bulat, *Contribuția românească la opera de cruciat a lui Ion Hunyadi*, în *RI*, XII, 1926, p. 57-68.

²³ T. Racotă, *Voievodul Ioan de Hunedoara*, București, 1941.

²⁴ V. Motogna, *Trecutul românilor din Banat în epoca lui Ioan Hunyadi (1437-1457)*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, XIII, mai-august 1944, p. 539-576.

După cum se cunoaște, în anul 1956 s-a aniversat jumătatea mileniului de la moartea eroului de la Belgrad. Camil Mureșanu avea să fie ultimul care a folosit numele de Ioan de Hunedoara. Apoi, o baghetă magică i-a vrăjit pe toți istoricii români ai evului mediu, stabilind, odată pentru totdeauna, că "adevăratul" și singurul nume "recept" al sărbătoritului, în trecut și în scrisul istoric românesc, a fost și va fi acela de *Iancu*. Lucrul este foarte sigur într-o anume privință, nici un istoric nu a mai comis vreo "dizidență" serioasă²⁵. Transferat apoi în toate manualele școlare, el a fost într-atât de înrădăcinat, încât acum când arătăm că el este incorect din punct de vedere istoric și a fost, se pare, impus, riscăm ca demersul nostru să fie întâmpinat de neîncrederea și puterea obișnuinței. Așa cum am afirmat, ne-ar fi imposibil să stabilim cu exactitate punctul de pornire al procesului prin care acest nume a devenit astăzi unul din cele mai rezistente clișee ale istoriografiei românești, am mai putea însă adăuga numai o încercare de justificare a conjuncturilor. În anul 1956, istoriografia, ca și alte științe sociale, se aflau în plin proces de remodelare în spiritul și litera materialismului istoric. În lumina preceptelor acestuia din urmă, să o amintim pentru cine a uitat-o ori nu o știi, orice personalitate istorică trebuia să se valideze doar în măsura în care era emanația voințelor și aspirațiilor populare. Imaginea de erou popular era singura în măsură să salveze de la îngroparea în uitare ori neglijare disprețuitoare pe cel care numai erou popular nu s-a vrut – și poate a fost în realitate prea puțin – adică pe Ioan de Hunedoara²⁶. Într-un text apărut atunci, Camil Mureșanu scria că se "impune... studiarea și adâncirea problemei rolului personalității în istorie"²⁷. Deliberat sau numai ca o concesieune făcută tacit timpurilor, procesul de "rebotezare" s-a împlinit atunci fără nici un fel de fisuri, cu mijloacele proprii cenzurii centralizate, rămânând însă trainic fixat și după ce mecanismele generatoare și justificative dispăruseră. Cea mai paradoxală situație a trăit-o istoricul Francisc Pall care, grație numeroaselor sale studii publicate și în limbi europene de circulație, a continuat să traducă pe *Ioan (Jean, Giovanni)*, dar l-a folosit ori i s-a impus folosirea lui "*Iancu*", în scrisul românesc. Perpetuarea unei desuete "mode" onomastice s-a datorat, așa cum o scrisesem, în primul rând datorită gravei rupturi dintre medievistica transilvană actuală și cea anterioară, dar, trebuie să avem încă în vedere și rezistența pe care cei atunci implicați în procesul dezbătut au opus-o oricăror tentative de contestare, fie și numai parțială, în cazul de față, fără prea mari consecințe, a scrisului lor. Treptat s-a mai interpus și autoamăgitoarea concepție potrivit căreia, folosirea numelui de Iancu subliniază și asigură deplin caracterul românesc al personajului. Rezultatul final al acestui tratament istoriografic special este că, în contradicție cu istoriografia europeană –

²⁵ Ne facem datoria de a sublinia și excepțiile, se pare unice, care aparțin lui I. Pataki, *Domeniul Hunedoara la începutul secolului al XVI-lea*, București, 1973, p. XI; G. Nüssbächer, apărută în *Cumidava*, IX/1, 1976, p. 26, 31.

²⁶ Este extrem de ilustrativ, în sensul arătat, discursul lui D. Prodan, publicat în același număr de revistă în care a apărut și argumentarea "definitivă" a lui Șt. Pascu. Vezi D. Prodan, *500 de ani de la moartea lui Iancu de Hunedoara*, în *Studii și cercetări de istorie*, Cluj, VIII, nr. 1-4, 1957, p. 7-23. Articol reluat în idem, *Din istoria Transilvaniei. Studii și evocări*, București, 1991, p. 256-271.

²⁷ C. Mureșanu, *Rolul lui Ioan de Hunedoara* (vezi nota 20), p. 55.

la care ori nu au ajuns “argumentele” istoriografiei românești, ori au fost ele într-atât de convingătoare, încât nu au determinat folosirea unui apelativ nou – românii dau un nume special personajului nostru, iar pentru a se confrunta cu aceeași istoriografie de referință, sunt obligați fie să facă traducerea, fie să se explice de fiecare dată. Deci, concluzionăm noi, nu există nici un temei serios pentru care istoriografia românească să-l numească pe personajul nostru, exclusiv și obstinat, doar *Iancu*²⁸.

Jocul numelor personajelor istorice nu este însă o simplă și minoră problemă de istorie. Dacă vom asocia, la subiectul dezbătut, faptul că fiul minor al lui Ioan de Hunedoara este numit, în *istoriografia românească*, *Matei Corvin*, în loc de *Matia Corvin*, cum a fost el botezat, cu numele *apostolului*, nu al *evangelistului*²⁹, vom înțelege că deja s-ar putea vorbi despre o întreagă strategie de folosire a erorilor onomastice. Faptul că ele sunt acceptate și folosite curent, dă, din păcate, așa cum scrisesem deja, măsura imaturității medievisticii noastre.

*

Una dintre cele mai interesante probleme, din cauza căreia s-a consumat multă cerneală, a fost aceea a etniei lui Ioan de Hunedoara. Ea are mai multe nuanțe, peste care s-a trecut mult prea ușor. Prima este aceea o *originii*, a doua a fost aceea a *stării sale de fapt în vremurile de apogeu politic*. În lipsa acestei disocieri, ca și din căutarea unor echivalențe medievale pentru încărcături de termeni etnici contemporani, s-a ajuns, foarte nefiresc, la veșnice revendicări: cui aparține, de fapt personajul nostru, românilor ori maghiarilor³⁰? Să reluăm, fie și pe scurt, conținutul acestor concepte.

János Karácsony exprima, la începutul secolului nostru, un punct de vedere care, pentru noi ar părea de-a dreptul contradictoriu: Ioan de Hunedoara a fost maghiar, român de origine³¹. Conceptele se puteau pricepe de către un medievist, nu însă și de către omul de rând, consumator de istorie și înregimentat național. Înțelegerea sau nu a acestor valori se transferă și la istorici. La Nicolae Iorga, lucrurile se prezentau ambiguu nu numai între un volum sau altul, ci și în interiorul unui și aceluiași volum. În 1915, de pildă, Ioan de Hunedoara “*personifica în ființa lui superioară neamul întreg și* [calitățile sale - n.n.] *dau direcția puterilor lui*”³². Exemplele citabile din istoriografia românească s-ar putea înmulți. Nu ne propunem aici să o facem în mod sistematic. Ceea ce rezultă din analiza cazurilor

²⁸ Efectele comunicărilor noastre verbale mai vechi, făcute pe această temă, se resimt deja. Vezi I. A. Pop, *Națiunea română medievală*, p. 68, unde, pentru prima dată după mulți ani, se folosește un nume dublu “Iancu-Ioan”. Pentru revenirea la vechea onomastică este nevoie, într-adevăr, de o adevărată “tranzitie”!

²⁹ Îndrăznim să sugerăm că punctul de plecare a fost o trunchiată preluare a traducerii pe care stolnicul Cantacuzino a încercat-o cu forma *Mateias* (din magh. *Mátyás*). În acest caz, sufixul a fost greșit interpretat drept formă de diminutivare. S-a utilizat și forma *Matias*, pe care nu o împărtășim, fiind tot o preluare evidentă din limba maghiară.

³⁰ Consemnăm însă că o lucrare istorică recentă (J. Held, *Hunyadi: legend and reality*, Boulder, 1985, p. 6) care mai pune în ecuație și o posibilă origine sârbească.

³¹ J. Karácsony, *Adalékok Hunyady János származásához*, în *Turul*, Budapest, 19, 1901, p. 52.

³² N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, I, p. 100.

înregistrate este însă o foarte clară tratare conjuncturală a personajului, în funcție de destinația discursului istoric. Rezultatul este o confuzie generală: pentru cine *este* de fapt român (nu a fost!), pentru cine nu, când este (nu a fost!) și când nu, român?

Izvoarele interne încetează să-l mai numească “*valah*” după anul 1439³³. În schimb, cele externe sunt încă presărate cu vechiul său cognomen. Într-o scrisoare din 1448, Enea Silvio Piccolomini îi spunea *Balachus*³⁴. Frederic al III-lea afirma despre Matia Corvinul că “*natus a Valacho patre*”³⁵, la fel și contemporanii ori cronicarii slovaci³⁶. La fel procedează și cronistica de curte, prin Bonfinius și Thuróczy, care îl socoteau nemaghiar. Deci avem de-a face cu două situații, una în care etnia devine cognomen de identificare, iar cealaltă vorbește explicit de originea sa, ca una identică cu cea care îi dăduse și porecla. În nici o conjunctură, această origine, foarte certă și puțin contestată de istoricii serioși, nu a avut repercusiuni asupra așezării personajului în fruntea regatului Ungariei. Nu există niciodată vreo contradicție, există dimpotrivă, o compatibilitate subînțeleasă ori o trecere peste orice fel de încărcătură politică specifică românească, pentru a identifica pe Ioan de Hunedoara cu interesele, politica și toate realitățile statului în fruntea căruia a ajuns.

Concluzia noastră s-ar formula în aproximativ acești termeni: Ioan de Hunedoara aparține unei societăți medievale în care originea etnică nu era importantă. Din acest motiv, nici românii, nici maghiarii nu au greșit și nici nu vor greși vreodată, dacă vor continua să și-l revendice; *el le aparține în egală măsură*. Pentru a face și mai ușor de înțeles imposibilitatea unei decizii definitive și unilaterale legate de problemă, ar trebui să ne reamintim că până la 1918, existaseră în Transilvania cetățeni unguri, de naționalitate română. Acum este exact invers, numai datorită schimbărilor politice petrecute în anul indicat. Apoi, încă și acum, așa cum a fost probabil și în evul mediu, orice individ este și a fost ceea ce *vrea el însuși* să fie! Pentru personajul nostru nu deținem nici un fel de date clare în acest sens, ci doar ceea ce înțelegeau și scriau alții despre el. Ar fi fost totuși, pentru el, cel puțin o greșală politică ca originea sa etnică să fie mereu subliniată și afișată ostentativ. Începutul unei oarecare concepții exclusiviste, în care își făcea loc inclusiv negarea agresivă a originilor, pare să fie văzută pentru Matia Corvin³⁷. Foarte greu de apreciat ar fi însă cât reprezintă, din acestea, tradiția paternă. Afișarea ostentativă a etniei nu a săvârșit-o nici un fel de alt personaj ajuns în

³³ Atunci apărea încă *Johannes Olah de Huniad*, vezi Fr. Pesty, *A szörényi bánság*, III, Budapest, 1878, p. 35-36, nr. 47 și L. Elekes, *Hunyadi*, Budapest, 1952, p. 99-100.

³⁴ M. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, București, 1915, p. 41.

³⁵ Vezi I. Hurdubețiu, *Die Deutschen über die Herkunft der Rumänen. Von Johann Thunmann bis Ernst Gamillscheg*, Breslau, 1944, p. 7.

³⁶ M. P. Dan, *Două mărturii slave despre originea română a lui Ioan Huniade*, în *Transilvania*, 74, nr. 7-8, 1943, p. 591-594.

³⁷ A. Armbruster, *Imaginea românilor la unguri și poloni*, în vol. *Național și universal în istoria românilor. Studii oferite prof.dr. Șerban Papacostea cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, București, 1998, p. 397.

vârful piramidei sociale, cu altă origine etnică decât cea maghiară; iar, în acele vremuri, istoria Ungariei cunoaște nu numai cazuri de croați sau slovaci, dar și de poloni ori italieni “asimilați” (= integrați) tacit și fără scandaluri politice. Aceste personaje pot fi, și chiar sunt, mereu revendicate, de mai multe culturi ori istorii. Dacă vom lăsa de-o parte “purismul” național, atunci vom putea vorbi mai lesne despre Ioan Vodă cel Cumplit (= cel Viteaz), și ca despre un armean, despre Mihai Viteazul, ca despre un grec, despre Nicolae Olahus ca despre un personaj-cetățean al Europei Renașterii etc. etc.

*

O altă problemă: religia familiei și a personajului nostru. Nici aici nu au lipsit glasuri care au revendicat ortodoxia cel puțin a lui Voicu, tatăl lui Ioan. Din păcate, lucrul a fost făcut fără argumentare³⁸. Mult mai simplu a fost privită dualitatea onomastică care l-a însoțit pe unchiul Ladislau “*alio nomine*” Radul. S-a scris că ar fi fost vorba despre o rebotezare rezultată ca urmare a schimbării religiei respectivului³⁹. Și peste acest lucru s-a trecut mult prea ușor. Dacă, într-adevăr ar fi fost astfel, atunci de ce numai Radul trebuia să se reboteze? Nici numele de Voicu ori Șerbu nu se afla în panteonul catolic, dar, cu toate acestea, ele nu au fost schimbate. Pe de altă parte, niciodată valoarea botezului ortodocșilor nu a fost contestată, decât, cel mult, de către teologii catolici cei mai radicali. Că acesta din urmă este adevărul, o demonstrează faptul că nu întâlnim nici pe departe un șir aglomerat de atestări de români ortodocși despre care să știm sigur că au ajuns catolici, iar drept urmare a acestui fapt, ca să facă vizibilă schimbarea religiei, și-ar fi schimbat numele, prin botez ori nu. Credem că soluția este mult mai simplă: este vorba, pur și simplu, de o echivalare de nume simțită fie de către cei care au redactat actul latin, fie solicitată de către beneficiarii săi⁴⁰. *Radul*, onomasticon rar și – de astă dată – cu adevărat intraductibil în latină ori maghiară, ajunge să fie “citit” *Ladul* ori, în variantă cultă, *Ladislau*. Apariția personajului cu cele două variante onomastice, în conjuncturi juridice anterioare, pare să fi creat necesitatea de a stabili echivalența personajelor, pentru a nu provoca contestarea drepturilor sale la moșia dăruită familiei din care făcea parte.

De când anume datează catolicismul familiei Hunedoreștilor este imposibil de stabilit. Este posibil ca el să fie de dată relativ recentă, respectiv din vremea lui Voicu de Hunedoara. Numele său ar fi fost probabil altul dacă ar fi fost botezat catolic. Știm astăzi că trecerea la noua religie nu a fost nici unică între elitele românești medievale din Ungaria și nu s-a conexasă automat schimbării etniei.

*

Ceea ce va rămâne încă foarte neclar este originea geografică exactă a familiei lui Voicu. Pentru ca lucrurile să fi fost fără nici un fel de echivoc de

³⁸ V. Motogna, *Banatul Românesc în prima jumătate a veacului al XV-lea*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, XIII, mai-august, 1944, p. 478.

³⁹ Ultima oară, socotindu-l tipic pentru o serie întreagă de astfel de fenomene onomastice, acoperitoare de dualități ortodoxe-catolice și, implicit, românești-maghiare, la I. A. Pop, *Națiunea română medievală*, p. 69.

⁴⁰ C. Mureșanu se apropiase mult de aceeași interpretare, atunci când scria că numele fusese “maghiarizat”: *Iancu de Hunedoara*, p. 45.

interpretare, dania principalei lor moșii ar fi trebuit să glăsuiască la fel ca multe altele contemporane ei, aproximativ în termenii următori: "se dăruiește lui Voicu de X sau din Y, posesiunea Hunedoara". Lipsa de precizie a daniei din 1409 a lăsat problema originii familiei enigmatică. S-a adăugat apoi și faptul că localitatea Hunedoara fusese, înainte vreme, capitală de comitat și posibilă rezidență de castelan regal, iar datorită acestui fapt, nimeni nu se poate simți îndreptățit să afirme fără oarecare riscuri, că tot acolo a existat un cnezat în fruntea căruia ar fi stat strămoșii ori tocmai cei donați în 1409. Dacă Voicu și ai lui fuseseră originari chiar din localitate, este foarte înțeles că au fost și cnezii locului. Nici o condiție socială prea obscură nu pare însă potrivită pentru ei. Selecția socială opera în rândurile celor care aspirau să intre în serviciul direct al regelui ori al principalilor săi colaboratori. Ar fi fost mai ușor de acceptat această idee, dacă ar fi fost vorba despre un singur personaj. Or, Voicu nu era singur, ci doar unul din membrii unei familii. Familia trebuie să fi avut, înainte de 1409, o rezidență în interiorul regatului, fără ca ea să fi fost, în mod necesar, în comitatul Hunedoarei.

Mult mai târziu, în anul 1447, un document autentic, afirmă că Hunedoreștii erau frați copărtași cu cnezii din Cinciș. Din păcate, indiviziunea putea rezulta și numai în urma daniei regale din 1409, fiind provocată de o stare anterioară a moșiei, care privea părți de pădure, pășuni ori ape nehotărnicite, nu neapărat o înrudire a stăpânilor care erau ori puteau fi schimbători. Un lucru încă trebuie subliniat, peste care s-a trecut destul de ușor, anume similitudinea de nume masculine care apar la cincișeni în aceeași succesiune, la fel ca la Hunedorești (Șerbu, Voicu, Ladislau), din care primele două sunt de circulație relativ restrânsă. Această paralelă onomastică merită a fi folosită pentru a sugera originea locală a Hunedoreștilor. Căci, dacă ar fi venit din Țara Românească, ar fi fost cu totul improbabil ca numele lor să prezinte asemenea caracteristici, respectiv o atât de mare apropiere cu numele unei familii în preajma căreia s-ar fi așezat. Desigur, se mai poate avea în vedere și posibilitatea ca viitorii Hunedorești ar fi venit de undeva *împreună* cu viitorii Cincișeni, rudele lor. Dacă venirea lor din Muntenia s-a produs totuși, așa cum susțin anumite izvoare cronistice, atunci momentul trebuie coborât probabil către anul 1300, adică înainte ca onomastica comună să se fi răspândit și aplicat.

Instalarea oficială a lui Voicu, cu ai săi, la Hunedoara, în asemenea termeni, incerti, a dat frâu liber fanteziei în capitolul privitor la posibilele lor rădăcini. Lucrurile privitoare la această problemă s-au încurcat și mai mult în paginile cronisticii de la curtea regelui Matia. Cum a demonstrat-o foarte de curând Pál Engel, deja în a doua jumătate a secolului al XV-lea, fuseseră uitate ori greșit rememorate, date istorice care priveau biografia lui Ioan de Hunedoara. Dar, fiind încă destul de aproape de începuturile strămoșilor regelui, ni se pare totuși că *una dintre legendele care circulau pe seama lui Ioan de Hunedoara să fi fost adevărată ori să fi avut un sâmbure de adevăr*. Reamintim că era vorba despre două sugestii:

o posibilă origine regală bastardă sau de o origine munteană⁴¹. Cum cea dintâi nu va putea fi niciodată susținută altfel decât pe baza renumelui de iubăreț al lui Sigismund de Luxemburg, pe ascensiunea, considerată de-a dreptul vertiginoasă, a presupusului său fiu nelegitim și pe fanteziile destul de numeroase, de altfel, ale lui Bonfinius⁴², cea de-a doua ipoteză va avea întotdeauna mai mult câștig de cauză. Ea pornește din cronica lui Ioan Thuróczy.

Anumite interpretări ale picturii alegorice comandate de către văduva lui Ioan, Elisabeta Szilágy, în interiorul așa-numitei *loggii* Matia, de la cetatea Hunedoarei, au crezut că văd, la un capăt al ciclului pictural, un personaj Basarab. Gradul lor de distrugere⁴³ ne împiedică să mai apelăm la mesajul posibil al acestui izvor iconografic. Într-adevăr, acest tip de izvor, direct comandat de către Hunedorești, trebuie să fi fost foarte aproape de adevăr sau de ceea ce ar fi dorit ei să se oficializeze.

Apoi, Zsuzsa Teke a mai adăugat o remarcă prețioasă, care merită atenție. Ea a observat că în diploma de concedare a noului blazon de nobilitate, acordată în anul 1453, de către regele Ladislau al V-lea Postumul, se menționa că blazonul cel vechi al Hunedoreștilor, cel cu corbul purtător de inel în cioc, fusese dobândit de către *progenitores*. Aceasta ar fi însemnat, într-o interpretare legată strict de traducerea termenului, că blazonul fusese primit de un strămoș, sigur anterior lui Voicu. Cercetătoarea socotea că, dată fiind *numai* prezența sigură a lui Voicu, deci a unui *singur* înaintaș direct, în regat, blazonul fusese primit deja în Țara Românească⁴⁴. Construcția aceasta nu este fără slăbiciuni. Nimeni nu ar fi în măsură să argumenteze, fără nici un fel de dubii, că Voicu ar fi fost, într-adevăr, primul venit în regat, refugiat ori chemat de rege. Apoi, ceea ce știm despre heraldica munteană din acele timpuri este descurajant de modest. Apropierea dintre simbolistica stemei Țării Românești (acvila cruciată, cu aripile deschise) și cea a Hunedoreștilor (corb în profil, fără aripile deschise, cu inel în cioc) este destul de relativă. În sfârșit, nu este pe deplin stabilit dacă pluralul din hrisovul de danie nu aparține cumva unui simplu șablon de cancelarie, preluat neatent. Pe de altă parte, absolut nimic nu sprijină siguranța lui Camil Mureșanu care considera primul blazon dobândit în anul 1409⁴⁵. Avem chiar dreptul să ne îndoim că funcțiile modeste pe care le-a deținut Voicu l-ar fi îndrituit la o concesiune de blazon, venită din partea regelui. Cert este faptul că persoane de condiție socială egală nu au beneficiat de aceste tipuri de gratificări decât după trecerea unui număr considerabil de ani.

⁴¹ Vezi și A. P. Teodor, *Legenda în legătură cu originea familiei Huniade*, în vol. *În amintirea lui Constantin Giurescu la douăzeci și cinci de ani dela moartea lui (1875-1918)*, București, 1944, p. 511-521.

⁴² Ultima analiză a acestei probleme, cu bibliografia maghiară mai veche, vezi la E. Kovács P., *A Hunyadi-család*, în vol. *Hunyadi Mátyás. Emlékkönyv Mátyás király halálának 500. Évfordulójára*, Budapest, 1990, p. 29-33.

⁴³ Vezi foto și desene la I. Möller, *A Vajdahunyadi vár építési korai*, în *Magyarország műemlékei*, III, Budapest, 1913, p. 21-23, fig. 69-72 și tab. VII/2, VIII-XI.

⁴⁴ Zsuzsa Teke, *Hunyadi János és kora*, Budapest, 1980, p. 83.

⁴⁵ C. Mureșanu, *Iancu de Hunedoara*, p. 42.

Oricum ar sta lucrurile, literatura istorică maghiară a ultimelor decenii a îmbrățișat, se pare unanim, ideea originii extrasilvane a lui Ioan de Hunedoara, menționată la Ioan Thuróczy⁴⁶. Având în vedere cele precizate în cronicile familiei Cilli sau a lui Długosz, chiar și această origine ar trebui socotită ca fiind una modestă, nu în legătură cu familia domnitoare.

*

Rudele de sânge ale lui Ioan de Hunedoara au fost și ele mereu căutate. Din seria alianțelor matrimoniale s-au desenat cele mai complete ori mai credibile genealogii. Terenul incertitudinilor a fost stimulat și aici prin lecturi și interpretări eronate. Cea mai spectaculoasă carieră a avut-o presupusa înrudire cu cnezii de la Cinciș⁴⁷, la care ne-am referit deja, pe scurt, ceva mai sus. Primul document emis de Ioan de Hunedoara pe seama lor a așteptat până la elaborare însă cinci ani, după ce presupusa lor rudă a ocupat funcții publice de mare răspundere. Dar la 1447, cincișenii erau scoși din rândurile cnezilor împreună cu alți semeni de-ai lor. În plus, primele acte donaționale ale celor din Cinciș au fost mereu umbrite de bănuiala de falsuri⁴⁸. Expresia *frater noster condivisionalis*, aplicată persoanei lui Voicu de Cinciș, are doar conotații sociale, fiind la fel de depărtată de rudenia de sânge ca și expresia *fratri nostro*, utilizată în sens de apelativ de amicitie, pentru Ioan Cîndreș de Rîu de Mori⁴⁹. Ceea ce este surprinzător, așa cum am menționat ceva mai sus, pentru cazul cincișenilor, ar fi similitudinea de nume masculine care apar la ei în aceeași succesiune, la fel ca la Hunedorești (Șerbu, Voicu, Ladislau), din care primele două sunt de circulație relativ restrânsă, și, în al doilea rând, elementele heraldice comune. Ne grăbim însă să notăm că blazonul cincișenilor apare târziu în informațiile verificabile (sec. XVII), ceea ce dă dreptul să-l bănuim ca fiind și o imitație posterioară primei jumătăți a secolului al XV-lea, preluată nu neapărat de la Hunedorești, ci de la heraldica comitatului Hunedoara, cea care a preluat și ea vechea stemă de familie. Pe acest teren s-ar mai putea specula destul, fără ca soluția să devină definitivă în lipsa unor probe suplimentare.

Gaspar Heltai este singurul autor al referinței potrivit căreia mama lui Ioan a fost Elisabeta "Morzsinaï"⁵⁰. Variantele românești de traducere au ales între localitatea Marginea, aflată în Banat, imediat după Porțile de Fier ale Transilvaniei, și numele de familie Mușina, Mînjina, acesta din urmă asociat cu feudalii români din Densuș. Dar se dovedește că singurele repere sigure de înrudire ale

⁴⁶ Zsuzsa Teke, *op.cit.* (vezi nota 44), p. 82-83; G. Barta, *Nándorfehérvár. 1456*, Budapest, 1985, p. 166; E. Kovács P., *op. cit.* (vezi nota 42), p. 29; idem, *Matthias Corvinus*, Budapest, 1990, p. 8-9.

⁴⁷ Ultima referință, pe care o cunoaștem, aparține seriei lungi de articole fără contribuție științifică, a căror apariție în volume tutelate de instituții muzeale, nu face decât să perpetueze deruta și să mărească poluarea istoriografică. Vezi *Corviniana. Acta Musei Corvinensis*, I, Hunedoara, 1995, p. 61.

⁴⁸ A. A. Rusu, *Miscellanea hatzegiana. Informații și reinterprețări privitoare la istoria Țării Hațegului în evul mediu (II)*, în *ActaMN*, XXIV-XXV, 1987-1988, p. 261-262.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ G. Heltai, *Krónika az magyarok dolgairól*, Ed. M. Kulcsár, Budapest, 1981, p. 199. I. A. Pop, *Națiunea română medievală*, p. 69, crede ferm în această filiație maternă. Datorită informației târzii, și foarte incerte, în care se face mențiunea despre originea maternă, ni se pare mult prea mult să mai pronunțăm și certitudini legate de religia catolică a mamei.

Hunedoreștilor se îndreaptă către Densuș, cu rezerva că, așa cum vom vedea imediat, ele nu au nimic cert și comun cu Voicu, ci cu Ladislau (Radu), unchiul lui Ioan. Ipotetic, ni se pare deci mai verosimilă o dublă căsătorie încheiată de frații Hunedorești cu Densușenii. Ar fi de-a dreptul suspect faptul că eventualele rude din Marginea bănățeană, ale lui Ioan de Hunedoara, nu vor apare niciodată în informația istorică a timpurilor, fapt care, scriem noi, pare să elimine relația de rudenie cu grupul de mici nobili din Banatul de nord-est.

Nedrept de puțină atenție a suscitat actul din 1429, prin care era pusă în lumină succesiunea și moștenirea unor bunuri de la Grădiște (Sarmizegetusa)⁵¹. Documentul arată că la mijlocul lui noiembrie se prezentaseră în fața lui Lorand Lepeș, vicevoievodul Transilvaniei, Elena, soția lui Moga de Hălmagiu, Anca, văduva răposatului Ladislau *dicti Vayk* de Hunedoara, apoi Blasiu și Maria, copiii lui Gheorghe de Brănișca, și Ladislau, Ioan și Ana, copiii răposatului Andrei de Brănișca, pentru a fi puși în stăpânirea unor părți din posesiunile Grădiște (*Varhel*, Sarmizegetusa), Brădet și Hobița-Grădiștei. La încercarea de introducere în stăpânire, operată de către capitlul din Alba Iulia, s-au împotrivit Nenciul Roman de Clopotiva și văduva Mușana (Mușata) de Densuș. Asociația de persoane nu avea nici o logică dacă nu admitem dintru început că se baza pe legătura de sânge. Era, după toate probabilitățile, un grup de femei care reclamau confirmarea unei moșteniri în virtutea dreptului obișnuielnic românesc din Hațeg, drept altfel nerecunoscut de către justiția oficială. Presupunem deci că Elena și Anca fuseseră surori cu o altă femeie nenumită, probabil decedată, din care se trăgeau Gheorghe și Andrei de Brănișca, iar împreună fuseseră fiicele unui înzestrat din familia rămuroasă a celor din Grădiște⁵². Asume indicii stabilesc și momentul din viața personajelor în care survenea problema redistribuirii stăpânirilor. Se observă fără greutate că femeile implicate direct erau în deplină maturitate, dacă nu chiar la o vârstă înaintată, una era deja văduvă, alta decedase, împreună cu soțul, lăsând doi copii, din care unul mort la rându lui, și nepoți.

O oarecare lumină în aflarea originii personajelor implicate și așezarea lor în poziții genealogice mai precise, aduce identificarea Mușanei (Mușatei). Și împotrivirea ei avusese un temei legal, care nu putea proveni decât tot dintr-o relație de rudenie cu vechiul stăpân mort fără urmași masculini. Absența ei în fața vicevoievodului, la 1429, o exclude din starea de rudenie de gradul întâi, cu Anca și Elena. Întâmplarea face ca să ne fi fost transmis, într-un document de la 1417, menționarea unei Mușate de Grădiște, fiică a lui Litovoi, și soție a lui Grigore, fiul lui Costea de Grădiște, căreia fratele ei Dan, îi lăsa o treime din pământurile aflate în Grădiște și Breazova⁵³. Am presupus că cedarea de către Dan, "din dragoste frățească" a unei părți din pământurile sale, ar fi putut însemna inclusiv încercarea

⁵¹ Discuția largă asupra sa am efectuat-o în A. A. Rusu, *Un proces de moștenire din anul 1429 pentru stăpîniri la Grădiște (Sarmizegetusa) și implicațiile lui în Hunedoara și Zarand*, în *Ziridava*, XVIII, 1993, p. 91-99.

⁵² Relația de rudenie este admisă și de către L. Elekes, *Hunyadi*, p. 79.

⁵³ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *Izvoare privind evul mediu românesc. Țara Hațegului în secolul al XV-lea*, I, (1402-1473) (în continuare: *Izvoare*), Cluj-Napoca, 1989, p. 69-70.

de redistribuire a patrimoniului său, în condițiile în care, lipsit de urmași masculini, încerca să stingă eventualele pretenții ale sorei în moștenirea fetelor sale. Pentru legătura cu procesul de la 1429, rămâne de explicat apelativul “de Densuș” cu care Mușana de la Grădiște ar fi fost numită la 1429. Explicația nu este greu de găsit, deoarece înrudirea de sânge dintre familiile din Grădiște și Densuș era consolidată și atestată încă din veacul al XIV-lea⁵⁴. Mai existau deci trei posibilități interpretative: 1) o recăsătorie a Mușatei cu un densușian; 2) instabilitatea patronimelor de nobilitate, în cursul secolului al XIV-lea și încă în prima jumătate a secolului al XV-lea, instabilitate care privește aceleași persoane aparținătoare cu strictete unuia și aceluiasi cnezat (cum este cazul nostru); 3) a fost rezultatul unor partaje succesive, urmate de schimbarea rezidențelor beneficiarilor. Cazul clopotivenilor se lămurește și el, aproximativ în același termen, cu atât mai mult cu cât, în documentele care îi privesc se vorbește din nou despre un Litovoi. A rezultat astfel o schemă genealogică plauzibilă.

Întorcându-ne la datele documentului din 1429, constatări foarte interesante pot fi făcute pe baza căsătoriilor contractate de femeile din Grădiște. Soțul Ancăi a fost Ladislau zis Voicu de Hunedoara. Or, în vremurile documentului, singura familie care stăpânea, cu autoritate de necontestat Hunedoara, nu era alta decât aceea din care va ieși principalul erou al acestui studiu. Știm că la 1419, într-un document era menționat Radu “cu alt nume” Ladislau, care a fost socotit fratele lui Voicu și unchiul lui Ioan. Neașteptată însă este apariția cognomenului de “zis Voicu” pe care soțul răposat al Ancăi de Grădiște îl purtase și cu care era identificat de însăși văduvă și rudele prin alianță. Fratele mai mic al lui Ioan se numea și el Voicu. Dacă se născuse însă după 1409, așa cum s-a presupus pe baza absenței sale din dania moșiei Hunedoara, iar la 1419, în confirmarea aceleiași moșii, iarăși nu este consemnat, atunci în mod sigur murise tânăr (sub 20 de ani) și, destul de greu ar fi putut să fie același cu răposatul soț al Ancăi.

Așa cum arătasem ceva mai sus, cele două nume Radul și Ladislau, trecute prin echivalarea cu Ladul și traducere, erau echivalente, așa încât *Voicu* era un adaos onomastic, nu o alternativă. Fenomene de preluare a unui antroponim, pentru desemnarea unei filiații ori chiar a unei familii, au fost frecvente în Hațegul vecin. La Densuș erau cei care s-au scris “zis Mușina”, iar la Rîu de Mori, cei “ziși Cîndea”. Pentru că numele de Voicu se întâlnește la urmașii lui Șerbu de la Hunedoara, în două generații succesive, în mod analog ca și la generațiile familiilor mai sus citate, care transformaseră un antroponim în gentiliciu, poate fi admis că și el a indicat numele tatălui ori bunicului lui Șerbu. Asimilarea lui Voicu cu un nume de “familie”, pe cale a se produce, pare posibilă și convenabilă și pentru aceea că avusese înțelesul de viteaz, voinic⁵⁵. În prelungirea acestor considerații, ne rămâne tulburătoarea întrebare, dacă, în mediile românești hunedorene în primul rând, apelativul “zis Voicu” nu a însoțit cumva și persoana lui Ioan de Hunedoara. Răspunsul poate fi afirmativ doar pentru vremurile dinainte de ascensiunea sa

⁵⁴ R. Popa, *La începuturile evului mediu românesc. Țara Hațegului*, București, 1988, p. 88.

⁵⁵ N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, 1968, p. 410.

politică majoră, după care, funcțiile deținute l-au individualizat și l-au făcut mai ușor de identificat fără oricare alt apelativ suplimentar decât acela care îi indica moșia patrimonială inițială. Numai așa familia a încetat să fie (zisă) “Voicu” și să devină “de Hunedoara” (Hunyadi). Aici mai rămâne deschisă originea celui nume “Buthi” cu care Bonfinius îl asociase pe Voicu. Nici o explicație rezonabilă pare să nu fi fost găsită, iar trecerea peste acest nume este o constantă a istoriografiei care îi privește pe Hunedorești.

Deci trebuie considerat cert că unchiul lui Ioan de Hunedoara a ținut prin căsătorie o hațegană din Grădiște și i-a avut cumnați pe voievodul Moga de Hălmașiu și pe un anonim din familia de mărunți nobili maghiari de la Brănișca. Totalitatea acestor înrudiri se va transfera și în relațiile familiale pe care Hunedoreanul le-a avut mai târziu, în calitățile sale succesive de voievod al Transilvaniei, guvernator și căpitan suprem al regatului. Că raporturile au fost continuate neîntrerupt, și în intervalul în care nimeni nu putea bănuie că soartă va avea de împlinit, peste doar câțiva alți ani, o dovedește invocarea sa pe poziția întâia, ca om de măturie la o danie care îl privea pe Ștefan Mușina de Densuș, la 2 martie 1438⁵⁶. Ar fi de presupus că, la moartea Ancăi de Grădiște, s-au putut formula anumite drepturi de succesiune în zona de sud-vest a districtului hațegan. Aceste posesiuni ce urmau să fie redistribuite unor noi stăpâni, ca desigur și alte interese de familie, ar explica, printre altele, popasurile, altfel enigmatice și cu totul subiective, pe care Ioan le-a înregistrat în cursul itinerariilor din carieră, atât la Grădiște (26 august 1448 și 3-8 mai 1451)⁵⁷, cât și la Densuș (7 iunie 1443)⁵⁸. Invers, familii feudale românești de la Grădiște, Clopotiva, Densuș și Peșteana se puteau prevala de înrudirea, mai mult ori mai puțin îndepărtată, cu o personalitate politică de prim rang. Și, după toate semnele, au și făcut-o, pentru că din toate localitățile respective există personaje care au beneficiat de danii ori chiar s-au ridicat în slujbe în care, până atunci, strămoșii lor nu ajunseseră niciodată. Nici cei din Brănișca nu au fost uitați. Într-un mod care, în lumina celor constatate, nu mai este deloc surprinzător, în noiembrie 1453, pentru a obține dania confirmătoare, privitoare la moșiile lor, aceia s-au prezentat împreună cu nobilii români din Hațeg⁵⁹.

În situația lui Moga de la Hălmașiu, ne aflăm mai întâi în fața unui descendent dintr-o familie cnezială, cu ambiții de ascendență rapidă, a cărui carieră militară nu a fost îndeajuns de strălucită pentru a fi remarcată și a lăsa urme, dar care a fost suficient de mobilă pentru a-i deschide orizonturile și cercul cunoscuților. Dintre cei din urmă au fost, spre marea sa șansă, românii din Grădiștea Hațegului, prin intermediul cărora avea să devină rudă prin alianță cu Hunedoreștii. Relația lui Moga de Hălmașiu cu Ioan de Hunedoara a fost extrem de rezistentă. De fapt, ieșirea sa din anonimat se va produce brusc după ce Ioan de

⁵⁶ A. A. Rusu, I. A. Pop, I. Drăgan, *Izvoare*, I, p. 94-96.

⁵⁷ Arhivele Naționale Maghiare, Budapesta, Dl. (=Diplomataria = Collectio antemohacsiana; în continuare Dl.) 93.105, Dl. 93.117, Dl. 93.122 și, respectiv, Hurmuzaki, *Documente*, II/2, p. 9.

⁵⁸ Dl. 55.260.

⁵⁹ Dl. 29.465.

Hunedoara a preluat stăpânirea domeniului cetății Șiria, domeniu de care țineau, în virtutea unor complicate relații administrative, și cnezatele din Țara Crișului Alb (Zarand). În anul 1445, Moga nu era decât primul înșirat dintr-o listă de mărunți feudali localnici⁶⁰. Deja în anul următor, Moga a ajuns să dețină o poziție administrativă de excepție. Deși nu a purtat niciodată alt titlu decât pe acela de voievod, el a fost implicat în problematica urburii, fiind pus în legătură cu monetarii italieni ai guvernatorului⁶¹. Printr-o danie excepțională, menită să-i supradimensioneze sfera de autoritate de la voievodatul patrimonial, la un teritoriu foarte generos, cuprinzând nu mai puțin de 120 de sate⁶².

Dacă lângă cei înșirați în rândurile rudelor Hunedoreștilor îi punem și pe nobilii din familia Szilágyi ori Dengeleg, cercul social inițial este imaginat în întregime sa. Toți împreună se caracterizau printr-o stare socială modestă. Ea sugerează, indirect, starea socială reală a Hunedoreștilor însăși. O familie atât de bogat înzestrată cum o concepe o parte a istoriografiei, ar fi avut dreptul la ambiții și legături matrimoniale mai suspuse. Or, indiciile aglomerate sunt pentru o familie care nu și-a depășit condiția și, tocmai de aceea cariera lui Ioan de Hunedoara a fost cu atât mai merituoasă.

*

Aliniatul din urmă face o bună trecere la subiectul cu care am dori să ne ocupăm în continuare. Să privim mai departe la pământul care le-a dat fraților Voicu, Mogoș și Radu, particula de nobilitate. Geneza donației regale de la 1409 a fost, iarăși, îndelung dezbătută. Pentru a justifica poziția socială excepțională a familiei, în lipsa unor danii succesive, care să acumuleze un domeniu nobiliar serios, anterior numirii fraților Ioan în funcția de bani de Severin, s-a considerat că la 1409, familia a beneficiat de o donație cu totul neobișnuită. Dacă îl citim pe Nicolae Iorga, la el interpretările privitoare la începuturile sociale ale Hunedoreștilor sunt decente⁶³. Importanța acelei prime danii, cunoscute din documente, a fost augmentată în timp. Camil Mureșanu socotea, fără să supună informația istoriografică mai veche pe care o prelua unei cuvenite critici, că familia primise atunci “castelul Hunedoara, cu pământurile care țineau de el, cuprinzând orașul și vreo 35 de sate, mine de aur, argint și fier”, totul comparativ cu domeniul cetății Deva⁶⁴. La distanță de numai cinci ani, Iosif Pataki evalua că dania cuprindea târgul Hunedoara, satele din preajma cetății, “vreo 25 de așezări”, cu păduri uriașe⁶⁵. Contrazicerea era deja dovada faptului că punctul de plecare nu era stabilit corect. Dar lucrurile au evoluat. La Gábor Barta domeniul a ajuns la “vreo

⁶⁰ Hurmuzaki, *Documente*, XV/1, p. 33.

⁶¹ Hurmuzaki, *Documente*, I/2, p. 729-730.

⁶² Vezi pe larg despre această danie, V. Eskenasy, *Hălmașiu, un sat medieval din Țara Crișului Alb (secolele XIV-XV). Considerații istorice*, în *Ziridava*, V, 1975, p. 26; L. Borcea, *Considerații cu privire la satele, cnezii și voievozii din Zarand și Cimpia Aradului*, în *Crisia*, XIX, 1989, p. 190-191. Nici unul nu cunoștea relația de rudenie cu familia Hunedoreștilor.

⁶³ N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, I, p. 93.

⁶⁴ C. Mureșanu, *Iancu de Hunedoara*, p. 42.

⁶⁵ I. Pataki, *op. cit.* (vezi nota 25), p. XI.

40 de sate”⁶⁶. Sarabanda cifrelor amețitoare se încheie cu Ioachim Lazăr, care scrie că la începutul secolului al XV-lea, domeniul Hunedoarei număra șase târguri și 123 de sate. Mai departe, la distanță de câteva rânduri, donația din 1409, este apreciată ca incluzând cetatea, târgul, “vreo 35 de sate”, vămi, mine de aur, argint și fier⁶⁷. În termeni medievali, aceasta ar fi însemnat ca Hunedoreștii să fi devenit, dintr-o dată, unii din cei mai bogați nobili ai Transilvaniei și Ungariei, care beneficiau, iarăși, cu totul excepțional, de bunuri regale, considerate monopoluri, așa cum ar fi minele de aur și argint. De la această interpretare, se puteau alimenta, în cel mai înalt grad, toate suspiciunile privind originea regală bastardă a lui Ioan de Hunedoara. Pentru comparație, spre a judeca categoria de mărime cu care s-a operat, este suficient să dăm câteva exemple contemporane. Conventul din Cluj-Mănăstur, respectiv una dintre cele mai importante instituții ecleziastice ale Transilvaniei medievale, a stăpânit aproximativ 16-17 sate⁶⁸. Cât privește pe magnații nobilimii locale, averile lor abia dacă ating cifre comparabile către începutul secolului al XVI-lea⁶⁹.

Să privim însă, așa cum ar fi trebuit să o facă și antecesorii noștri, litera documentului inițial de danie. Acolo se scrie că este vorba despre o moșie (*possessio*) regală, care se numea “Cetatea Hunedoara” (*Hunyadvár*) și care, surpriză, în cunoștința cancelariei regale, se afla în comitatul Alba⁷⁰! Termenul de *possessio*, suficient de vag, nu îngăduie totuși substituirea sa cu un teritoriu de 25-35 de sate. Asemenea interpretări ar fi fost posibile, eventual, pentru primele secole ale evului mediu transilvan, dar în nici un caz pentru secolul al XV-lea. Nu este vorba nici despre vreun oraș sau târg, ci doar despre o moșie care își trăgea numirea de la o veche cetate regală. Mi-am exprimat, cu alt prilej suspiciunea în legătură cu funcționarea acestei cetăți în clipa în care ea a ajuns pe mâna fraților și fiilor lui Voicu⁷¹. Argumentam atunci că numele maghiar al localității Hunedoara (= Hunyadvár), nu echivala cu cetatea însăși, pentru care s-ar fi cuvenit o repetiție de termen specific (*vár* = cetate, l. magh.), prezent în toponim doar ca sufix, așa cum se păstra el și în numele real al Clujului medieval (Kolozsvár). Apoi, o moșie importantă, cu o cetate regală în funcție, nu avea cum să nu fie numită ca atare și să nu fie localizată corect în spațiul unei unități administrative. Or, se întâmplă ca tocmai acea, zicem noi, ruină de cetate, care nu mai avea nici un fel de importanță politică, era plasată în hotarele unui comitat învecinat și nu în acela în care se afla în mod real. Abia introducerea în stăpânire, săvârșită de slujbașii capitlului din

⁶⁶ G. Barta, *op. cit.* (vezi nota 46), p. 167.

⁶⁷ I. Lazăr, *Castelul și domeniul Hunedoarei în epoca lui Matia Corvinul (1458-1490)*, în *Sargetia*, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 133.

⁶⁸ Zs. Jakó, *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289-1556)*, I, Budapest, 1990, p. 102.

⁶⁹ E. Mályusz, *Az erdélyi magyar társadalom a középkorban*, Budapest, 1988, p. 50-52.

⁷⁰ Dl. 9.599, reproduc de L. Elekes, *A hunyadi-kérdés*, în vol. *Máthyás király emlékkönyv*, Budapest, f.a., p. 21.

⁷¹ A. A. Rusu, *Castelani din comitatul Hunedoara în secolul al XV-lea* (în continuare: *Castelani din comitatul Hunedoara*), în *Studia Universitatis “Babeș-Bolyai”. Historia*, XXVI, fasc. 1, 1981, p. 16-17. Aceași opinie la E. Mályusz, *Zsigmond király uralma Magyarországon* (în continuare: *Zsigmond király*), Budapest, 1984, p. 126.

Alba Iulia, corectează apartenența geografică, dar, la fel de tainic, nu pomenește nimic despre vreun castel, târg sau oraș, 25-35 de sate ori mine și păduri. Adevărul este că, în clipa în care primise donația Hunedoarei, capul familiei, Voicu, nu era decât un "oștean al curții" (*aule miles*), titlu care îl situa la mijlocul ierarhiei sociale nobiliare, între nobilii de rând și baronii regatului⁷². De pildă, altfel foarte anonimii Gheorghe, fiul lui Ioan Valahul din Dolha⁷³, Stanciul, fiul lui Barb și Drăgan, fiul lui Manciu, din Comiat, fuseseră și ei *aule regis milites*, atestați ca atare la 1422⁷⁴. Nici unul dintre ei nu era stăpân peste un domeniu mai mare de 3-5 sate.

Asupra funcționării cetății de la Hunedoara în momentul daniei făcute familiei lui Voicu s-au exprimat rezerve repetate. Este momentul să le subsumăm. Documentul care conține atestarea castelanului Ubul de "Hunyad"⁷⁵ a fost, foarte de curând, asociat cu o atestare privitoare la cetatea Bologa (jud. Cluj)⁷⁶, cetate care, în limba maghiară, se numea și ea la fel ca și cea din comitatul sudic al Transilvaniei. S-au ridicat apoi semne de întrebare asupra sferei de competență a castelanilor de la Deva, care, în anii 1362-1363, se ocupau de cnezii de la Zlaști, localitate aflată în vecinătatea Hunedoarei⁷⁷. În mod normal, dacă cetatea ar fi funcționat, castelanii ei ar fi fost cei mai competenți în acel loc. În anul 1398, o scrisoare regală se adresează "castelanilor din Hațeg și Hunedoara", formulă care se putea interpreta ca fiind potrivită castelanilor din unitățile administrative respective, nu neapărat din localitățile omonime⁷⁸. Anul 1415, ca an de atestare a cetății citat de către Dezső Csánki⁷⁹, a fost corectat în 1515⁸⁰. Deci, pare confirmat destul de evident că cetatea nu era în funcțiune și nu a constituit obiect funcțional și real de donație.

Cu privire la originea confuziilor privitoare la extensiunea inițială a domeniului, ea trebuie căutată în transferul unor date târzii, din a doua jumătate a secolului al XV-lea și din secolele următoare, în perioada care ne interesează. Nici un document nu trădează consistența reală a domeniului Hunedoarei, nici măcar în timpul apogeului politic al lui Ioan. Mai mult decât atât, suntem convinși că personajul nostru a profitat în mod deliberat de lipsa de precizie care domnea în evidențele fiscalului, relativ la apartenențele domeniilor cetăților de la Hațeg și Deva. În legătură cu cea dintâi, știm că a fost practic părăsită după anul 1420, iar atunci

⁷² E. Mályusz, *Zsigmond király* (vezi nota 71), p. 126.

⁷³ I. Mihályi, *Diplome maramureșene din secolul XIV-XV*, Sighet, 1900, p. 225.

⁷⁴ Fr. Pesty, *A szörényvármegye hajdani oláh kerületek*, Budapest, 1876, p. 57-58.

⁷⁵ *A római szent birodalmi gróf széki Teleki család oklevéltára*, I, Budapest, 1895, p. 133.

⁷⁶ P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, I, Budapest, 1996, p. 408.

⁷⁷ O. Velescu, *Castelul de la Hunedoara*, București, 1961, p. 57. Fără argumente, R. Heitel, unul dintre cei care au efectuat cercetări arheologice la castel, afirmă și el că datează doar din secolul al XIV-lea (*În legătură cu unele probleme ale arheologiei cetăților de piatră, medievale, din Transilvania*, în *BMI*, XXXIX, nr. 2, 1970, p. 26).

⁷⁸ *Urkundenbuch*, III, p. 229, nr. 1424, comentat de noi și în *Castelani din comitatul Hunedoara* (vezi nota 71), p. 16-17.

⁷⁹ D. Csánki, *Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában*, V, Budapest, p. 46.

⁸⁰ *DI*. 29.950, cf. P. Engel, *Király hatalom és arisztokrácia a Zsigmond-korban (1387-1437)*, Budapest, 1977, p. 118.

când a fost reluată, la mijlocul secolului al XV-lea, nu a mai deținut decât un simbolic rost militar, nu și un domeniu, odinioară real, drept pentru care, Căndeștii din Rîu de Mori au fost în măsură să pună mâna definitiv pe ea⁸¹. Deva a fost donată lui Ioan de Hunedoara între anii 1443-1447⁸². Conscrierea domeniului ei, efectuată aproximativ, numai de către capitularii din Alba Iulia, în urma dăniei regale din 3 aprilie 1453, care vorbea vag despre posesiunile sale aparținătoare, dovedea totuși că ea reunise toate satele care aparținuseră odinioară cel puțin cetății Hațegului⁸³. Să mai amintim că, în acel timp, ideea domeniului feudal regal era încă serios concurată de o realitate mai complexă, care privea districtele cetăților, înțelese ca autonomii populate chiar și cu slujbași cu drepturi sociale de tip nobiliar (nobilime condiționară) ori apropiați lor (cnezi). În asemenea condiții, când trei domenii de cetăți s-au unit, era foarte greu de imaginat ceea ce aparținuse inițial, cu adevărat, fiecăreia. Suntem de părere că, în orice caz, Hunedoarei, care se aflase anterior anului 1409, în situația analizată, îi revenise cel mai puțin dintre toate trei. În 1457, s-a văzut clar că Ioan avusese toate temeiurile să lase lucrurile neclare, căci regele a revendicat înapoi cetățile de la Deva și Hațeg⁸⁴. Evenimentele care au urmat, respectiv moartea subită a regelui Ladislau al V-lea și urcarea pe tron a lui Matia Corvin, au contribuit la păstrarea unității de stăpânire constituită de Ioan de Hunedoara, dar ne-au privat, odată mai mult, de posibilitatea de a cunoaște ce aparținuse cu adevărat de nucleul domenal din primele decenii ale secolului al XV-lea.

Dar transferurile de proprietate care au avut loc din patrimoniul existent ori rămas al cetăților regale nu au fost singurele care au dat consistență domeniului de la Hunedoara. Să dăm câteva exemple care au fost făcute cunoscute. Întreaga vale a Orăștiei a fost cumpărată de Ioan de Hunedoara de la Andrei Lepeș și alipită domeniului Hunedoarei. Tranzacția este amintită doar în anul 1462, fără să ni se spună când a avut loc cu exactitate⁸⁵. A făcut alte cumpărături din Pestișu Mic⁸⁶ și un schimb de moșii cu nobilii din Buituri, la 1453⁸⁷. Dacă ne oprim numai la aceste două sate din urmă, vom constata că dată fiind apropierea lor de localitatea Hunedoarei (primul este la mai puțin de 15 km, spre nord, celălalt este astăzi înglobat orașului), stăpânirea inițială era extrem de încorsetată de altele vecine, aparținătoare unor nobili mărunți maghiari. Ar rămâne de speculat apartenența regiunii muntoase dinspre masivul Poiana Ruscă, unde informația documentară este extrem de deficitară pentru perioada anterioară mijlocului de secol XV. Dar, metodologic, ar fi incorect să apreciem că ceea ce nu fusese deloc menționat în izvoare, ar fi aparținut automat domeniului Hunedoarei.

⁸¹ A. A. Rusu, *Cetatea Hațegului. Monografie istorică și arheologică*, în *Sargetia*, XVI-XVII, 1982-1983, p. 343-344.

⁸² L. Elekes, *Hunyadi*, p. 218, nota 4.

⁸³ Hurmuzaki, *Documente*, II/2, p. 34-35.

⁸⁴ G. Fejer, *Genus, incunabula et virtus Joannis Corvini de Hunyad, regni Hungariae gubernatoris*. Buda, 1844, p. 231-232.

⁸⁵ D. Csánki, *op. cit.* (vezi nota 79), V, p. 158.

⁸⁶ *Ibidem*, p. 164.

⁸⁷ *Ibidem*, p. 165.

Istoriografia maghiară a discutat îndelung asupra termenului de *nova donatio* cu care fuseseră recompensați Hunedoreștii în anul 1409. S-a spus că, spre deosebire de alte danii din epocă, aceea nu fusese o reconfirmare, ci efectiv o donație nouă. Caracterul acestei danii ieșea astfel din nou în evidență, alimentând, odată mai mult, suspiciunile în legătură cu o relație specială, de favoare excepțională, cu regele. Iată că, de foarte curând, Pál Engel a făcut demonstrația că ne aflăm în prelungirea unei practici donaționale inaugurate de către regele Ludovic I, probabil în anul 1343, practică prin care întregul sistem fusese reformat în așa fel încât, indiferent de rudele cele mai apropiate, dania regală îi privea exclusiv pe titularii înscrși în actul cedat de rege și doar pe urmașii lor direcți⁸⁸.

Concluzia ar fi aceea că donația inițială a privit o posesiune modestă, fără nici un fel de caracter excepțional. Acumulările de avere, în principal de pământuri, au urmat treptat. Ioan de Hunedoara a înțeles foarte repede care ar putea fi coordonatele unui succes social real. Pe lângă talentele și serviciile sale militare, s-a exersat foarte repede în practicile administrației. După unele opinii, semnele s-au arătat încă pe vremea în care deținuse slujba de ban de Severin. Atunci a avut loc o extensiune a teritoriului supus direct banului și o introducere a demnității de viceban⁸⁹. De obicei, slujbele militare nu aduceau prea mari venituri, dimpotrivă, implicau cheltuieli chiar și din averea personală a purtătorilor de cinuri, cheltuieli pe care respectivii sperau să le recupereze prin noi donații dobândite de la rege. Or, datele pe care le avem la îndemână, ne dovedesc că Ioan de Hunedoara s-a îmbogățit cu repeziciune. Care va fi fost sursa acestei averi, este destul de enigmatic. Nu ne putem gândi decât, eventual, la prăzile de război mai bogate, datorită succeselor sale. Apoi, pentru rotunjirea averii proprii, a practicat din plin cămătăria cu zalogiri de pământuri⁹⁰. Până și regele i-a ajuns astfel dator. Șederea în banatul de Severin a demonstrat deja excelențele calități politice cu care Ioan de Hunedoara fusese înzestrat, calități care aveau să prevaleze totdeauna asupra celor militare. Averea sa imobiliară a fost un produs de acumulare rapidă, nicidecum una favorizată de excepții.

*

Pentru copilăria și adolescența lui Ioan de Hunedoara, s-a indicat, după cunoștința noastră, o singură supoziție, privitoare la educarea sa de către franciscanii din Hațeg⁹¹. Nu o vom considera altfel decât o simplă părere, căci nu are nici cea mai mică bază reală. În plus, mai știm că franciscanii nu se ocupau cu educarea odraslelor nobiliare care nu urmau să intre sigur în rândurile lor, iar apoi, dacă tânărul Ioan ar fi dobândit o școlarizare într-o mănăstire, nu neapărat la franciscani, ar fi trebuit să știe limba latină. Or, bine se știe, omul politic de mai târziu, avea serioase deficiențe la acest capitol.

⁸⁸ P. Engel, *Nagy Lajos ismeretlen adományreformja*, în *Történelmi Szemle*, 39, 1997, p. 137-157.

⁸⁹ Al. Horvath, *Considerații istorice și juridice privitoare la Banatul de Severin și funcția de ban al Caransebeșului și Lugojului*, în *Studii și comunicări de etnografie-istorie*, 3, 1979, p. 302.

⁹⁰ E. Mályusz, *Zsigmond király* (vezi nota 71), p. 131.

⁹¹ J. Held, *op. cit.* (vezi nota 30), p. 9.

Același danie de la 1409 reprezintă cheia unor alte întrebări legate de posibila ucenicie politică timpurie a lui Ioan de Hunedoara. Căci, pe chiar litera actului regal se întâlnește o însemnare arhivală de tip *relatio*, prin care trebuie să recunoaștem că tatăl lui Ioan fusese familiar al comitelui de Timișoara, italianul Filippo Scolari de Ozora (= Pippo Spano). Există încă două izvoare care ne orientează către aceeași interpretare. Un izvor italian contemporan, foarte bine informat, afirma că florentinul aflat în slujba lui Sigismund de Luxemburg, “de giovanetto allevato”, pe Ioan de Hunedoara⁹². În sfârșit, o afirmație răspicată a regelui Matia întărește presupunerea privind rolul lui Scolari: “acest excelent comandant l-a învățat pe tatăl meu primele lucruri din meșteșugul războiului și sub severa sa educație a devenit mai întâi cel mai viteaz oștean, apoi căpitan”⁹³. În fața acestor clare date biografice, nu vedem rostul recurgerii în continuare la fabulațiile privitoare la cariera lui Ioan de Hunedoara începută la turci, continuată apoi la familiile Csáki și Csanádi, la despotul sârb Ștefan Lazarevici ori alți potențați de la granița de sud a regatului⁹⁴. Deoarece de la moartea comitelui de Timișoara, până la intrarea lui Ioan în slujba directă a regelui este încă un interval oarecare de timp, speculațiile la care ne-am referit ar putea să continue. Până acum cel puțin, sursa acestora a fost Bonfinius. Necesara investigație și punerea în ordine a fost săvârșită de foarte curând, de către Pál Engel. Au fost trecuți atunci în revistă Nicolae Újlaki, Ștefan Lazarevici, Ali bei Evrenos-oglu, Hermann Cilli, Filippo Scolari, Dumitru Csupor, episcop de Zagreb, Filippo Maria Visconti, ducele Milanului, familia Csáki, Francisc Csanádi. Ne mărginim să rezumăm aici concluziile reputatului nostru coleg, istoric maghiar. Definitiv au fost eliminate numele comandantului turc și acela al lui Hermann de Cilli. Ar putea, așa cum am văzut ceva mai sus, ca cel dintâi dintre toți să fi fost Filippo Scolari († 1426), în slujba căruia a ajuns prin intermediul părintelui. Momentul este presupus a se fi derulat în jurul lui 1420. Au urmat apoi perioade relativ scurte, între un an și maximum patru, petrecute în slujba lui Ștefan Lazarevici († 1427), Gheorghe († 1428-1429) sau Ladislau Csáki, primul comite de Sătmăr, Ugocea și Crasna, al doilea voievod al Transilvaniei, apoi, eventual, Ștefan Újlaki, ban de Macsua († 1430), fratele mai vârstnic al lui Nicolae, mai târziu colegul de voievodat al lui Ioan de Hunedoara. Moartea succesivă a acestor magnați explică și de ce ucenicia a fost atât de aglomerată de popasuri. Se poate presupune că Ioan de Hunedoara l-a însoțit pe cel din urmă (Ștefan Újlaki) în campania împotriva husiților, campanie în care și-a aflat moartea. Dumitru Csupor a fost mai tânăr decât personajul nostru și doar el a fost acela care l-a așezat în funcția de episcop al Croației. Ca urmare, s-ar putea doar bănuși că, din aceeași familie, a fost vorba despre un frate al clericului, pe nume Acațiu (Àkos). Acesta ar fi putut să fie superiorul lui Ioan, îndată după trecerea sa în slujba regelui (după 1430). Se interferează apoi episodul milanez, mai bine cunoscut, desfășurat între decembrie 1431 și sfârșitul anului 1433. Un

⁹² Apud Fl. Bánffy, *Filippo Scolari és Hunyadi János*, în *Hadtörténelmi Közlemények*, 1930, p. 126.

⁹³ Cf. L. Vayer, *Masolino és Roma*, Budapeșt, 1962, p. 292-293 (l. magh.) și 91 (l. ital.), după mss. din Biblioteca Nazionale a Florenței.

⁹⁴ C. Mureșanu, *Iancu de Hunedoara*, p. 45-46; G. Barta, *op. cit.* (vezi nota 46), p. 168-169.

personaj cu numele de Francisc Csanádi nu există însă în acele vremuri sau dacă a fost, imposibil ca un personaj obscur să fi devenit noul senior al lui Ioan de Hunedoara, în continuarea celor care decedaseră. Engel bănuiește că sub numele lui Francisc Csanádi, menționat de Bonfinius, se ascunde de fapt raguzanul Francisc (Frank) Thalloczi. Acesta din urmă a fost ban de Severin în intervalul anilor 1436-1439. Căderea sa în prizonierat turcesc a permis ocuparea demnității de ban de către Ioan de Hunedoara și fratele său mai tânăr. Relațiile dintre cei doi au continuat, fără resentimente, după eliberarea din robie, fapt care se integrează perfect tipului de relații descris de către Bonfinius pentru "Csanádi". Frank Thalloczi și-a dobândit numele reținut de cronică prin faptul că, printre altele, deținea și funcția de comite de Cenad (= Csanád, l. magh.)⁹⁵.

Istoriografia a pierdut treptat imaginea corectă a lui Ioan de Hunedoara în favoarea unei reconstituiri parțiale, care exagera rosturile și succesele sale militare. Dar, în adevăr, această imagine nu a fost niciodată aceea a realității. Să pornim numai de la observația că orice militar, oricât de mari ar fi fost succesele sale pe câmpul de luptă, nu s-ar fi putut impune ca un șef politic al unui regat, dacă capacitățile sale politice nu l-ar fi ajutat. Să mai observăm apoi că, din punct de vedere strict militar, succesele lui Ioan de Hunedoara au fost contrabalansate de suficiente eșecuri. Itinerariile sale indică faptul că, după ce a ajuns la cârma regatului, campaniile militare nu s-au înmulțit, ci dimpotrivă, au scăzut din timpul general al deținerii slujbelor majore. Dacă nu se recuperează imaginea prioritar politică a personajului nostru, atunci multe din cele petrecute în vremea sa ar rămâne greu de înțeles ori cu explicații eronate.

*

În lumina aprecierilor făcute pe seama începuturilor familiei Hunedoreștilor, se impune reluarea unei alte probleme, care privește felul în care cetatea Hunedoarei a renăscut din ruina în care se afla. Atât timp cât nu au existat amenajările interioare pentru confort, nu ar fi corect să numim monumentul castel. Reperul sigur de la care pornim este dat de prima atestare a secolului al XV-lea, atestare care se suprapune peste prima atestare a cetății însăși, în același veac. Este vorba despre notarea, la 26 iulie 1446, unui Francisc Diacul, castelan al cetății și comite al comitatului Hunedoara⁹⁶.

Pentru a întări prudența, ar fi încă nimerit să ne reamintim că cel de la care au demarat ipotezele de evoluție ale cetății și castelului a lucrat în condițiile începutului de secol XX, respectiv cu o metodologie, să-i spunem doar neadecvată cerințelor actuale, din care a lipsit mai ales interpretarea stratigrafică și arheologică foarte riguroasă. Ca urmare, nu credem că greșim dacă lansăm îndemnul și la revizuirea acestor capitole de istorie.

⁹⁵ P. Engel, *Hunyádi pályakezdése*, în vol. *Nobilimea românească din Transilvania*, coord. M. Diaconescu, Satu Mare, 1997, p. 91-105.

⁹⁶ Dl. 29.482. J. Kemény, *Apendix diplomatariei Transilvanici*, V, p. 237 (Biblioteca Academiei Române, Cluj-Napoca); G. Entz, *Die Baukunst Transsilvaniens im 11.-13. Jahrhundert (II)*, în *Acta Historiae Artium*, 14, fasc. 3-4, 1968, p. 175; idem, *Erdély építészete a 11-13. században*, Cluj, 1994, p. 190; P. Engel, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, I, p. 330.

Virgil Vătășianu remarca amploarea construcțiilor, apoi faptul că, din prima fază, aparținătoare familiei urmașilor lui Voicu, cetatea avea noutăți (coridorul de apărare susținut de contraforturi înalte, sprijinite de arce semicirculare) care nu fuseseră întâlnite încă în Transilvania, dar considera aceste lucrări încheiate “curând înainte de anul 1446”. Faza următoare, de castel, a fost finalizată, după același autor, “prin anul 1453”⁹⁷. László Gerő observase și el caracterul novator al celei de-a doua cetăți hunedorene, fără să insiste asupra datărilor⁹⁸. Pentru Géza Entz, construcția a început după 1430 și trebuie să fi fost încheiată la 1456. Bazându-se pe concluziile arhitectului István Möller⁹⁹, el considera că defalcarea etapelor de construcție comandate de Ioan, față de acelea ale fiului său Matia, sunt date de materialul de construcție diferit. În primul caz a fost piatra, apoi s-a folosit cărămida. Tot potrivit același restaurator citat, Ioan ar fi realizat două etape importante și diferite: în primul rând o reclădire a fortificațiilor, apoi o creștere a confortului, tradusă prin dezvoltarea unui palat, în a cărui sală de festivități, pe unul dintre stâlpi, se găsește o inscripție cu numele stăpânului și anul 1452¹⁰⁰. În anul 1987, după ce se concluziona că Hunedoara a fost cea mai tipică cetate “baronială” din regatul Ungariei, construită în cursul celei de-a doua treimi a secolului al XV-lea, se relua aceeași cronologie¹⁰¹.

S-a mai luat în considerare și solicitarea de indulgențe de pelerinaj la capela cetății (*capellam ... in castro*), care la 1443 era dedicată Sfintei Fecioare, iar apoi Sfântului Ioan Botezătorul, în 1450¹⁰². Dacă într-adevăr a fost vorba despre una și aceeași capelă, atunci schimbarea hramului s-ar lega cel mai bine de o resfințire cauzată de o radicală reamenajare. Dar, și în această privință părerile sunt împărțite, căci Oliver Velescu nota ideea existenței unei prime biserici, lângă cetate, biserică care a rezistat încă multă vreme, până a nu dispărea complet în cursul secolului al XVII-lea¹⁰³.

Pentru a concretiza și mai mult aspectul, ne vom referi la una dintre ultimele micromonografii ale cetății, respectiv aceea a lui Gheorghe Anghel. Autorul, istoric al fortificațiilor, și nu de artă, este de părere că demarajul șantierului a început doar din vremea voievodală (post 1441)¹⁰⁴. Imediat în continuare, jese la lumină o apreciere făcută la adresa celor patru turnuri circulare, așezate pe incinta exterioară: ele reprezintă o noutate, adusă de stăpânul cetății din Italia ori Europa Centrală¹⁰⁵. Din păcate, considerațiile autorului citat se opreau aici. După știința noastră a fost invocată o singură analogie boemă (Welhartitz),

⁹⁷ V. Vătășianu, *Istoria artei feudale în țările române*, București, 1959, p. 271-272.

⁹⁸ L. Gerő, *Magyarország várépítészete*, Budapest, 1955, p. 253.

⁹⁹ I. Möller, *A vajdahunyadi vár építési korai*, în vol. *Magyarország műemlékei*, III, Budapest, 1913, p. 77-104.

¹⁰⁰ G. Entz, *Erdély építészete a 14-16. Században*, p. 102.

¹⁰¹ *Magyarországi művészet 1300-1470 körül*, I, Budapest, 1987, p. 58, 661, 684-685.

¹⁰² P. Lukcsics, *XV. századi pápák oklevelei*, II, Budapest, 1938, p. 208, 278.

¹⁰³ O. Velescu, *op. cit.* (vezi nota 77), p. 11.

¹⁰⁴ Aceeași cronologie va fi reluată și de către I. Lazăr, *op. cit.* (vezi nota 67), p. 133.

¹⁰⁵ G. Anghel, *Fortificații medievale de piatră din secolele XIII-XVI*, Cluj-Napoca, 1986, p. 129-130.

care, se pare, date din prima jumătate a secolului al XIV-lea¹⁰⁶. Nici un fel de altă analogie din zonele indicate nu a mai fost citată, dar nici o alta din regatul Ungariei. Exemplul nu este singular în același spațiu geopolitic. Dar și celelalte exemple, datează, toate, dintr-o perioadă mult anterioară începuturilor marilor șantieri de refacere ale Hunedoarei. În aceste condiții, ar fi extrem de riscant să punem fără rezerve temei pe ceea ce s-a scris despre cetate.

Cu mare nedreptate, a rămas în afara considerațiilor privind evoluția cetății, raportul, așa sumar cum a fost publicat, al cercetărilor arheologice întreprinse, între anii 1966-1967, de către Alexandru Bogdan și Radu Heitel. Semnat de către primul, raportul demonstrează că cercetările au adus destul de puține lucruri noi privind fazele cetății, în așa fel încât o cronologie s-a asamblat în cea mai mare parte suprapunându-se pe vechile opinii de datare. Cel mai important lucru însă a fost descoperirea, pe cel de-al doilea nivel de construcție apărut în săpături, posterior cetății de secol XIV, a unei monede bătute la 1442, de către regele Vladislav I¹⁰⁷. Or, acea monedă indica, fără nici un fel de dubiu, că lucrările de fortificare nu au fost începute nici înaintea emiterii monedei respective, nici "în jurul anului 1442", ci numai *după* anul respectiv. Acest câștig nu a fost niciodată exploatat la valoarea pe care o merita.

Acceptarea fără rezerve a propunerilor istoricilor de artă, împreună cu acelea ale altor istorici, înseamnă să privim cetatea Hunedoarei ca pe un șantier continuu, după unele opinii, încă din preajma lui 1430, cu o defazare majoră pe la mijlocul deceniului cinci. Nimic nu argumentează solid finalizarea construcțiilor la o dată anumită. Adevărul este că tocmai prima fază, care ne-ar interesa aici, este cea mai puțin conturată. Pentru presupusa fază de construcții care a urmat, pledează, într-o măsură însemnată, și itinerariile personajului nostru, care itinerarii dovedesc cât de puțin a zăbovit la Hunedoara¹⁰⁸. Suntem de asemenea de părere că din fazele mai târzii ale cetății devenite deja castel, s-ar putea defalca o însemnată perioadă de construcție a văduvei lui Ioan de Hunedoara, care a rezidat efectiv acolo (până la moartea sa din anul 1482), și nu neapărat una asociată de persoana regelui Matia Corvin, de cărui construcții și interese au fost foarte departe de acelea ale strămoșilor săi.

Revenind însă, credem că ar fi trebuit în timp demonstrat, în ce măsură, încă prea puțin însemnatul Ioan de Hunedoara a fost capabil să construiască practic o cetate nouă, *înainte* de a fi fost suficient de bogat și prepotent pentru a-și permite acest lucru. În intervalul 1435-1437 se fac referiri la peste două mii de florini de aur, împrumutați regelui de frații Ioan, ori pe care ar fi urmat să-i primească pentru

¹⁰⁶ O. Velescu, *op.cit.* (vezi nota 77), p. 10.

¹⁰⁷ Al. Bogdan, *Contribuții arheologice la cunoașterea evoluției castelului Corvineștilor de la Hunedoara*, în *BMI*, XXXIX, nr.2, 1970, p. 21. Pentru a concilia descoperirea sa cu cronologia cunoscută anterior, se "îngheșue" a doua fază până la 1446, a treia între 1446-1453, dar ultimele două sunt din ce în ce mai extinse și imprecise: "a doua jumătate a secolului al XV-lea", "etapa Bethlen" (p. 25). Ni se pare aproape o imposibilitate ca în secolul al XVI-lea să nu fi fost nimic adăugat ori măcar reparat.

¹⁰⁸ A. A. Rusu, *Întregiri și interpretări privitoare la itinerariile lui Iancu de Hunedoara*, în *All "A.D.Xenopol" Iași*, XXVII, 1990, p. 176.

plata unor solde. Suma, importantă, ne face să ne punem întrebarea de ce avere trebuie să fi dispus *atunci* pentru a-și îngădui să refacă, aproape total, cetatea Hunedoarei. Și, încă lucru foarte important, cum de această cetatea a fost clădită *într-un mod care nu era deloc comun, nici acelor vremi, nici teritoriului geografic învecinat*.

Acele presupuse construcții din prima fază nu au fost niciodată, în mod serios, puse în relație cu ce s-a construit sigur în prima jumătate a secolului al XV-lea, în arhitectura militară a Transilvaniei. Dimpotrivă, s-a ajuns iarăși la un paradox, adică, tot ceea ce mai există, sigur ori bănuir construit în secolul al XV-lea, este comparat cu Hunedoara. Dacă privim însă lucrurile îndeaproape, constatăm că, cel puțin în lumina documentelor, interesul pentru fortificații sporește mai ales după mijlocul secolului al XV-lea, stimulat, în mod categoric de incursiunile turcești anterioare. Pentru această perioadă, referințele cele mai numeroase sunt la cetățile de pe linia Dunării. Pe cât de bogate sunt referințele istorice la aceste cetăți, pe atât de puține sunt cunoștințele noastre despre monumentele propriu-zise. Există apoi cetatea de la Pescari, care posedă un turn-donjon rotund, pe care autorii cercetărilor arheologice de acolo l-au datat la sfârșitul secolului al XIV-lea - începutul secolului al XV-lea¹⁰⁹. Cu funcție identică, dar cu o datare mai timpurie, s-a înzestrat turnul circular de la Grădeț¹¹⁰. Este adevărat că asupra datărilor de la Pescari s-a revenit, după asocierea lor cu descoperirile arheologice de la Mehadia, unde, în extrema opusă donjonului hexagonal, a fost descoperit un alt turn cu bază circulară. S-a spus astfel că pentru Pescari ar trebui avută în vedere o datare după 1428, iar pentru Mehadia, una în deceniile 4-5 ale veacului al XV-lea¹¹¹. Ceva mai interesantă pare a fi situația de la cetatea Turnu Severin, unde pe latura de est a incintei exterioare, apare un turn al cărui plan amintește de conturul literei grecești Ω. S-a apreciat, din păcate numai pe baza unor interpretări istorice, că respectivul turn a fost înălțat "după 1419", respectiv după preluarea cetății de către regalitatea maghiară¹¹². În discuția cronologiei nu avem de ce să evităm referirea la turnurile semicirculare ale cetății Poenari, dateate la rândul lor, la mijlocul secolului al XV-lea¹¹³. Nici pentru istoria fortificațiilor Transilvaniei, nu suntem încă în măsură să indicăm cu mare precizie ce datează cu certitudine din prima jumătate a secolului al XV-lea. Presupunem doar că a fost vorba despre o lungă perioadă de tranziție, comună cu încă câteva decenii ale secolului anterior, care pregătea reînnoirea fortificațiilor pentru a face față armamentului de foc. Este încă mult prea puțin. În asemenea conjuncturi, istoriografic nebulos, este extrem de incorect a vorbi despre certitudini numai la cetatea Hunedoara.

¹⁰⁹ Șt. Matei, I. Uzum, *Cetatea de la Pescari*, în *Banatica*, 2, 1973, p. 154-155.

¹¹⁰ M. Davidescu, *Cetatea Grădețului*, în *Drobeta*, 1978, p. 114-123.

¹¹¹ Șt. Matei, *Aspecte ale evoluției arhitecturii de fortificații în Banat în perioada feudalismului timpuriu*, în *Studii de istoria artei*, Cluj-Napoca, 1982, p. 121-122.

¹¹² Gh. I. Cantacuzino, *Cetăți medievale din Țara Românească (sec.XIII-XVI)*, București, 1981, p. 93, 96.

¹¹³ *Ibidem*, p. 114.

Între timp, istoriografia privitoare la fortificații a progresat într-un asemenea mod în care să ne permită *încercarea* de integrare a cetății de la Hunedoara într-un anume ansamblu evolutiv general. În primul rând, constatăm că în regatul Ungariei, nobilimea măruntă sau de mărime mijlocie, - așa cum fuseseră Hunedoreștii până prin 1441, - a construit în secolul al XV-lea rezidențe pe care le denumeau adesea *castellum*-uri. În concret acestea se prezentau ca un ansamblu constructiv în care intra un corp de locuire, foarte adesea de formă alungită, o capelă și elemente de fortificație, care oscilau între un simplu gard de palisadă și o curtină de piatră. Acestea au fost majoritatea construcțiilor noi, din prima jumătate a secolului al XV-lea. Abia *după* mijlocul secolului al XV-lea, cetățile vechi, în care intra și Hunedoara, au fost transformate după concepțiile arhitectonice noi. Exemplele citate din granițele vechiului regat al Ungariei, sunt numeroase: Spissky hrad, Trencin, Lietava, Strecno (Slovacia), Csövár, Füzér, Solmó (Ungaria). Ne mai interesează încă să inserăm aici că nu se știe încă cu precizie procesul de (re)asimilare a turnurilor rotunde (nu sub formă donjoanelor, ci de rondele, barbacane sau bastioane)¹¹⁴. În aceleași vremuri, turnurile rotunde sunt aproape inexistente în Moravia¹¹⁵, Boemia, unde apar, încă destul de rar, *după* mijlocul secolului¹¹⁶, la fel ca în toată Germania. Ieșirea din impasul dat de insolitul turnurilor de curtină de la Hunedoara pare că se poate realiza dacă urmărim o alte origine a meșterilor. După câte știm, se pare că nimeni nu a privit mai atent spre Italia și arhitectura ei militară contemporană primei jumătăți a secolului al XV-lea. Or, informațiile sunt elocvente în a dezvălui că Francesco Sforza a refăcut Milano-ul distrus în urma războaielor cu Venetia, dispunând manșonarea turnurilor de incintă vechi, cu baze rectangulare. După acest eveniment de istorie militară, exemplul său a fost repede urmat de alți oameni politici¹¹⁷. Deci pare foarte probabil ca turnurile Hunedoarei să fi apărut imitându-le pe cele italiene, cu atât mai mult cu cât relația lui Ioan de Hunedoara cu Francesco Sforza este una timpurie și notorie. Dacă mai adăugăm faptul că o serie de ingineri militari italieni își aveau lucrările în biblioteca lui Matia Corvin¹¹⁸, lucrări care, în parte cel puțin, au putut fi și moștenite de la părinte, atunci relația pe care o urmărim pare să aibă noi temeuri.

Oricum, suntem de părere că, cel puțin din punctul de vedere al interpretărilor istorice, ar fi prea mult ca să ne imaginăm că *înainte de ascendența sa la funcția de guvernator*, Ioan de Hunedoara și familia sa au fost în măsură să ridice o fortificație de o asemenea amploare și care, în același timp, să utilizeze noutăți tehnice pe care majoritatea cetăților contemporane ei nu le conțineau încă. Contactele pe care Ioan de Hunedoara le-a avut cu performanțele de vârf ale

¹¹⁴ I. Feld, *Das castrum des 15. Jahrhunderts als Forschungsproblem*, în *Castrum Bene*, Budapeșt, 2, 1990, p. 30-31.

¹¹⁵ M. Placek, Z. Mennsky, *Die Burgen Mährens im Spätmittelalter*, în *Castrum Bene*, Budapeșt, 2, 1990, p. 276-295.

¹¹⁶ T. Durdik, *Abriss der Entwicklung der böhmischen Burgen im 15. und am Anfang des 16. Jahrhunderts*, în *Castrum Bene*. Budapeșt, 2, 1990, p. 321-339.

¹¹⁷ A. Cassi Ramelli, *Architecture militaire en Italie*, în *IBI. Bulletin*, 29, 1971, p. 12-14.

¹¹⁸ Jolán Balogh, *Magyarországai Renaissance*, Budapeșt, 1953, p. 16.

arhitecturii militare din Italia s-au petrecut la vremea în care era un personaj mult prea neînsemnat sau prea sărac pentru a materializa un proiect transferat de acolo.

Pe lângă construcțiile propriu-zise, cetatea și castelul de la Hunedoara au avut o anume zestre, despre care referințele istoriografice vorbesc extrem de puțin. Se cunoștea o piesă excepțională, întreagă, respectiv o cahlă cu cavaler în turnir, așezat sub un superb ancadrament gotic, care a fost găsită cu prilejul șantierelor de restaurare de la începutul veacului¹¹⁹. Piesa a dispărut între timp fără urme. Alte descoperiri de cahle, cu destule detalii mai sunt semnalate și în anul 1870¹²⁰. Pentru prima piesă s-ar putea spune că aparține unei perioade care se fixează foarte aproape după decesul lui Ioan de Hunedoara, despre celălalt grup, doar că aparțineau vag secolului al XV-lea. Nici un fel de cercetări mai noi nu ne-au ajutat să avem la dispoziție noutăți pe baza cărora să precizăm dacă sobele, cele mai sigure elemente de utilizare ale unor spații nobiliare, au fost sau nu montate din timpul care ne interesează aici.

Ceea ce este încă sigur, este că, indiferent de câtă investiție a fost făcută în cetate, în vremea lui Ioan de Hunedoara, probabil și datorită unor șantiere continue, ea nu a devenit niciodată o adevărată rezidență folosibilă. Vom mai adăuga încă o apreciere care rezultă din poziția periferică a localității față de marile căi de comunicație. Atât timp cât a rămas în funcții politice cheie, Ioan de Hunedoara a preferat întotdeauna mai mult Timișoara¹²¹. În aceste condiții, investiția în castelul familiei însemna poate numai asigurarea pentru timpurile care ar fi putut să vină, într-un viitor oarecare, timpuri pe care, personajul nostru nu le-a mai apucat din cauza morții.

Die Anfänge der Familie von Hunedoara

(Zusammenfassung)

Die erste wieder aufgenommene Frage ist jene des Namens des ersten großen Vertreters der Familie von Hunedoara (Hunyádi). Es ist wohl bekannt, daß die rumänische Historiographie üblicherweise den Namen Iancu von Hunedoara benutzt. Dieser heutige Gemeinplatz ist das Ergebnis einer überraschenden Konjunktur die, wegen Abwesenheit oder Unzugänglichkeit zu einigen der Zeitgeschichte gehörenden Daten, in allen Einzelheiten kaum verstanden werden kann. Dem näheren Beobachter der ersten Hälfte des 15. Jh. ist es bekannt, daß keine einzige lateinische Urkunde den Namen unseres Helden anders als Ioan von Hunedoara wiedergibt. Demzufolge hätte die Frage sehr einfach lauten sollen: dieser war der im betreffenden Zeitalter sogar vom Besitzer gebrauchte Name, also war keine zusätzliche Verbesserung, Verdoppelung oder Umdeutung nötig gewesen. Laut Erörterungen (Șt. Pascu, C. Mureșanu), sei der Name durch den

¹¹⁹ I. Möller, *op. cit.* (vezi nota 99), p. 87, fig. 55; V. Vătășianu, *op. cit.* (vezi nota 97), p. 754, fig. 721.

¹²⁰ A. A. Rusu, *Cahle din Transilvania (II)*, în *Arheologia Medievală*, I, 1996, p. 125.

¹²¹ Vezi în același sens, A. Kubinyi, *Nagybirtok és főúri rezidencia Magyarországon a XV. század közepétől Mohácsig*, în *A Topolcai városi Múzeum közleményei*, Topolcsa, 2, 1991 (1992), p. 214.

serbischen Weg in der rumänischen Historiographie eingedrungen. Trotzdem ist die Näherung zwischen dem ungarischen János und der Form Janko sehr durchsichtig. Man analysiert den Zusammenhang in welchem im 15. Jh. die Form Ianco benützt wurde, und man kommt zur Schlußfolgerung, daß diese Form mit den Rumänen, ob innerhalb oder außerhalb des ungarischen Königreiches lebend, so gut wie nichts zu tun hatte. Die durchgeführte historiographische Untersuchung bringt die Tatsache zum Vorschein, daß die Mehrheit der rumänischen Historiker bis zum Jahr 1956 die Variante „Ioan von Hunedoara“ gebraucht haben, später aber nicht nur das Bild eines Volkshelden, sondern auch ein Volksname, der zufällig zuhanden war, angefertigt wurden, wahrscheinlich um die Bestätigung dieser Persönlichkeit in der Geschichte, den Ansprüchen des historischen Materialismus gemäß, zu rechtfertigen. Der Name wurde dann in allen Schulbüchern übernommen, und so tief eingewurzelt, daß heutzutage, da seine Unrichtigkeit vom historischen Standpunkte und die Tatsache, daß er wahrscheinlich empfohlen war, bewiesen wurden, noch weiter das Risiko besteht, daß das Unvertrauen und die Gewöhnungskraft die ursprüngliche Form des Namens ablehnen.

Eine der interessantesten Fragen ist die der Ethnie des Ioan von Hunedoara. Da sollte der Unterschied gemacht werden zwischen der Herkunft des Helden und dem eigentlichen Stande im Gipfelpunkt seiner politischen Auszeichnung. Wird dieser Unterschied nicht operiert, so unendlichen Forderungen: wem gehört unsere Gestalt eigentlich, den Rumänen oder den Ungarn? Aus der Analyse der aufgezeichneten Beispiele erfolgt klar, daß die besprochene Persönlichkeit äußerst gelegentlich und abhängig vom Zweck der historischen Interpretation behandelt wurde. Das Ergebnis ist eine allgemeine Konfusion: für wen ist Ioan von Hunedoara Rumäne (er war es nicht!) und für wen ist er nicht, wann war (er war es nicht!) und wann war er nicht Rumäne? Die narrativen Quellen beharren unzweifelhaft auf seine rumänische (walachische) Herkunft. Unter keinem Umstand hatte diese äußerst sichere und von ernsten Historikern wenig bestrittene Herkunft Nachfolgen für seine Stellung an der Spitze des ungarischen Königreiches. Kein Gegensatz wird hervorgebracht, hingegen ist eine selbstverständliche Vereinbarkeit oder ein Übersehen jedwelcher politischen, eigentümlich rumänischen Ladung ersichtlich, um Ioan von Hunedoara mit den Interessen, der Politik und allen Begebenheiten des Staates an dessen Führung er gelangte zu identifizieren. Unsere Schlußfolgerung lautet ungefähr folgendermaßen: Ioan von Hunedoara gehört einer mittelalterlichen Gesellschaft, in welcher die ethnische Herkunft nicht bedeutend war. Aus diesem Grunde begingen und begehen weder die Rumänen, noch die Ungarn einen Fehler, wenn sie ihn für sich fordern, er gehört ihnen in gleichem Maße.

Seit wann aber der Katholizismus der Familie von Hunedoara datiert ist unmöglich festzustellen. Er scheint von einem neulicheren Datum, bzw. aus der Zeit des Voicu von Hunedoara, herzukommen. Dieser letztere Name hätte wahrscheinlich anders gelautet, wäre er katholisch getauft gewesen. Heute wissen wir, daß der Übergang zur neuen Religion nicht einzelartig unter den Mitgliedern

der mittelalterlichen rumänischen Elite war und nicht unbedingt die Änderung der Ethnie miteinbezog.

Äußerst unklar bleibt weiterhin die genaue geographische Herkunft Voicus Familie. Die Ungenauigkeit des Schenkungsbriefes von 1409 hat die Frage der Herkunft der Familie rätselhaft gelassen. Hinzu kommt noch die Tatsache, daß die Ortschaft Hunedoara früher Komitatshauptort und möglicherweise Sitz der königlichen Burgherren gewesen war, aber deswegen kann niemand mit Sicherheit behaupten, daß es dazuorte ein Knesat geführt von den Vorfahren oder sogar von den Nutznießern der Schenkung von 1409 gegeben hat. Da die Anfänge der Königsvorfahren noch ziemlich nahe standen, scheint es uns, daß eine der im Zusammenhang mit Ioan von Hunedoara in Umlauf gesetzten Sagen entweder wahr ist oder wenigstens einen Wahrheitkern enthält. Erinnern wir uns, daß es sich um zwei Grundgedanken handelte: eine mögliche Bastardeherkunft oder eine walachische Herkunft des Königs.

Die Blutverwandten und jene durch Verschwägerung des Ioan von Hunedoara werden ferner verfolgt. Dann werden die Knesen von Cinciş besprochen, und, aufgrund der Analyse einer Urkunde von 1429, wird über die Rumänen aus Hatzeg (Gradişte-Sarmizegetusa, Densuş, Clopotiva) und Zarand (Hălmaşiu) debattiert.

Der Anteil der ursprünglichen königlichen Stiftung wurde gerechnet, und er war viel bescheidener als man ihn üblicherweise vermutet (auf keinen Fall betrug er Dutzende von Dörfern, Markplätze, eine Burg, Gold- und Eisenbergwerke usw.). Die Hunedoara Domäne wurde vom Standpunkt der Akkumulationen die gegen Mitte des 15. Jh. stattfanden analysiert. Ähnlicherweise betrachtet man das Schloß und seine baukünstlerische Geschichte, indem man die Anwesenheit einer, wahrscheinlich erst nachdem Ioan von Hunedoara Woiwode Siebenbürgens wurde, eröffneten, ununterbrochenen Baustelle bestätigt.